

ESTE PURIM O SĂRBĂTOARE?

de Șef rabin dr. Moses Rosen

Purim nu e o sărbătoare... Vechea zicală populară e atribuită, de obicei, umorului care însoțește toate manifestările acestei sărbători și de aceea nici nu i se dă o prea mare importanță. Dacă ne aruncăm însă o privire asupra ordinii rugăciunilor zilei de Purim, observăm că dintr-însa lipsește ruga de Halel, adică totmai acei psalmi care alcătuiesc elementul esențial al oricărei liturghii festive.

Nu cumva proverbul amintit e mai mult decît o glumă oarecare şi el porneşte din aceleaşi considerente pentru care s-a omis din serviciul divin al acestei zile ruga caracteristică oricărei alte sărbători ?

Meghila, cronicăa celor întâmplate în timpul lui Ahaşveros, asupra căreia ne adâncim privirile în aceste zile, ne îndreptăţeşte, într-adevăr, la mult scepticism asupra motivelor reale de a ridica Purimul la rang de sărbătoare.

...La festivalul monarhului din Susa au luat parte și chiar s-au desfășurat reprezentanții evreilor. (Talmud Meghila 12) Ei s-au asociat orgiei dezănțuite în palate luxuase, bucurându-se că puteau săruta biciul asupritorului. Nu trecuse multă vreme de cînd fuseseră oameni liberi și se văd zvirlîți în prăpastia robiei sufletești. Ei s-au împăcat cu gîndul că soarta lor depindea de buna dispoziție a regelui. Primejdia care îi amenința de pe urma unui regim bazat pe desfrîu și corupție îi n-o presimțeau. Regele petrecae, vinul gîlgia în cupe, consilierii regali în frunte cu Haman erau veseli, totul se desfășura, deci, spre deplina mulțumire a tuturor.

Înșiși Mordehai și Ester găseau că e mai bine să nu-și mărturisească originea.
לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי
מרדכי ציוו עליה אשר לא תגיד

Ester nu spunea care e poporul și originea ei, căci Mordehai i-a poruncit să nu spună...

Furtuna nu a întîrziat însă să se dezlănşue. Dacă lasăteia cu renegarea deomdănu în întreaga camarilă regală, Mordehai n-a coborît însă într-aii incit să-îrîngă orice demnitate umană. Spre deosebire de toţi ceilalţi curteni el ירצה וְלֹא סָתְמוּהוּ (nu ingenuchează) şi nu se prostornează în faţa atotputernicului satrap Haman. Minia acestuia se revarsă cumplit asupra întregului popor al cărui fiu e Mordehai. În toul unei beîi regale se aruncă zarurile spre a se trage la sorţi data cînd să fie exterminaţi, ucîşi, încredinţaţi pierzaniei toţi evreii, de la tînăr la bătrîn, copii şi femei, iar avutul lor să fie prădat. Edictul morţii, purtînd pecetea monarhului, a fost răs-pîndit în toate provinciile medo-persane şi călăii se pregăteau pentru bala de singe care fusese sorocită pentru ziua de 13 Adar.

Datorită unui capriciu izbucni marele pericol și datorită altui capriciu al același monarh veni salvarea. Haman își primi pedeapsa, însă poporul rămase mai departe, așa cum plastic se exprimă în vârfuți Talmudului robii lui Ahasveroș (Talmud, Meghila 14) אַחַשְׁוֵרֶשׁ וְרוֹבֵי. Să nu ne mirăm, deci, că prin prisma critică a înțelepciunii populare citi și prin aceea a autorilor orinduirilor liturgice, o astfel de zi nu poate fi considerată ca o sărbătoare. În sistemul tiraniei care nu s-a schimbat atunci, alți Hamani puteau să se ivească și s-au ivit, alte edicte priminale pindeau viețile oamenilor, alte toane ale diversilor despoți făceau să atîrne sabia lui Damocles asupra viitorului lor.

Le roi este mort, vive le roi, suna un
dicton care voia să exprime așa-zisul
principiu al continuității monarhice. El
conține, însă, întreg adevărul Meghilei
noastre. O orînduire socială nedreaptă
nu se schimbă prin dispariția unui stă-
pin și înlocuirea sa cu altul. Atîta timp
cît cauzele robiei nu sînt suprimate, alți
actori continuă aceeași piesă în stînga, iar
suferințele poporului rămîn același.

cu atita veselie, iar ziua aceasta constituie un izvor de optimism pentru noi? Pentru ce Purimul e, totuși, atât de popular?

Întotdeauna, de-a lungul mileniilor de
asuprire ale trecutului, masele populare
au posedat o armă, care s-a dovedit ucigă-
tătoare, împotriva tuturor acelor care
credeau că le pot suprima libertatea. Era
umorul sănătos popular, care ridiculiza
grandomania nelegiuitorilor. Purimul, cu
ale sale jocuri și cîntece populare, cu al
său bogat folclor umoristic nu e o săr-
bătoare ca toate celelalte ci o zi a sati-
rei care biciuia toate împărrările, în care
se îneca în ridicol toate măștile noilor
Hamani pe care societatea nedreptății îi
scotea la suprafață. חֵבֶב אֶדָם לְקִרְיָת אֶת
(חֵבֶב אֶדָם לְקִרְיָת אֶת חֵבֶב אֶדָם לְקִרְיָת אֶת)

Omul este dator să citească Meghila noaptea și s-o repete ziua (Meghila 4).
Înțeleptul rabi Amiel tălmăcea acest text talmudic din Tractatul Meghila în sensul că datori sintem să citim Meghila „noaptea” în epocile de întuneric și așuprire, dar cu atât mai mult „ziua”, în vremurile cînd beznă împîlării a fost risipită, se cuvine să nu ne mulțumim a citi odată, ci לשונוה s-o repetăm mereu și mereu.

Traducerea cuvintului persan „Pur”, din care s-a format numele zilei de „Purim”, e în limba ebraică גורל — soartă.

În zilele noastre repetăm neconștient Meghila suferințelor trecutului, bucuroși că prăznim o soartă ce se află în propriile noastre mini, soarta unor cetățeni liberi și demni, egali în drepturi și datorii cu toți ceilalți, care privesc cu încredere viitorul.

Să ne veselim în această zi, să continuăm a minui arma sarcasmului împotriva acelor moderni Hamani care se mai zbat undeva, în depărtări, cu planuri de a extermina bătrînii, femeile și copiii, care nu sînt încă pătrunși de ridicolul posturii lor și care vor sfîrși prin a avea soarta premergătorului lor.

Astfel privesc lucrurile, Purimul e totuși o sărbătoare...

Eminența Sa d. Șef rabin dr. MOSES ROSEN candidat în alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a fost propus candidat al Frontului Unității Socialiste în alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională de la 9 martie 1975.

Domnia sa candidează în circumscripția electorală nr. 5. — Unirii din București.

GLOSE BIBLICE

CASA DOMNULUI

I. Nu numai un anumit lăcaș

Pericopa „Teruma“ (4 Adar — 15 februarie).

ועשו לי מקדש ושכנתי בחוכם (שמות כה-ה)
„Si îmi voi face un lăcas sfînt si voi

„Șăși mînă oî face un acaș sînă” și vor
șășiului intr-însii”. (Exodus 25–8) Teru-
ma – înălțare e numele acestui capitol
biblic și totodată denumirea ebraică pen-
tru noțiunea de dărnice. Chemarea divină
se adresează întregului norod; spre a se
construi primul templu e necesară con-
tribuția fiecăruia, pentru ca astfel el să
devină expresia întregii colectivități. Nu
e importantă mărimea daniei אשר ידנו

Principalul dar pe care oricine trebuie să-l aducă e inima, elanul, entuziasmul cu care se alătură strădaniei comune. O astfel de danie devine, pe drept

cuvînt, Teruma, o înălțare sufletească, îl ridică pe autorul ei la nivelul datoriei împlinite.

Versetul nostru definește templul drept „Mikdaș” — lăcaș sfânt. Templele din Ierusalim, atât primul cât și al doilea, s-au numit chiar „beit-hamikdaș”. De la începerea lor, casele de rugăciuni evreiești din întreaga răspândire poartă numele de „beit-hamidraș”, „casa învățăturii”, sau „beit-hakneset”, „casa adunării”.

Din toate aceste denumiri reiese că iudaismul, rămânând fidel monoteismului pur, păstrându-și credința în omniprezența Creatorului, nu s-a gândit nici un moment să-i limiteze lăcașul la cei patru

de Șef rabin dr. Moses Rosen
(Continuare în pagina a V-a)

Personajul central al dramei

Posibilitatea transformării interioare a unei ființe omenești este una din bazele credinței noastre. Omul nu este niciodată perfect, el caută întotdeauna să se cunoască mai bine, să se desăvîșească, să priceapă mai în profunzime sensul vieții. În accepția iudaică, răul, decăzutul, atunci cînd se căuște cu adevărat, reușește să atingă un nivel moral mai ridicat decît cel drept și plin de calități prin naștere. Căci cel drept nu cunoaște lupta pentru transformarea interioară, nici satisfacțiile acesteia.

Există o povestire despre Moșe care explică autenticitatea acestei gândiri. Atunci cînd Moșe a ajuns — cu poporul

scos din robie — în deșert, vestea această surprinzătoare s-a răspândit în multe țări ale Orientului și a suscitât o mare uimire. Unui dintre regi care domneau pe acele meleaguri a hotărât să se întâlnească cu acel bărbat deosebit numit Moșe, care a îndrăznit să sfideze uriașa putere a cirmuitoarelor din Mișraim. Acel rege nutrea însă o oarecare teamă de această întâlnire, gândind că Moșe trebuie să fie o personalitate pro covârșitoare. L-a trimis deci pe cel mai bun pictor al său cu misiunea de a-i aduce un portret al conducătorului evreilor, spre a se putea familiariza mai bine cu trăsăturile acestuia. Atîrînd portretul în sala tronului, regele i-a convocat pe înțelepții și magii cei mai iluștri, cerîndu-le să descifreze în trăsăturile picturii natura omului, căruia nu i-a dezvăluit identitatea. Înțelepții și magii au descoperit pe chipul necunoscutului urmele multor defecte. Regele era disperat: nu voia să creadă cele spuse de magi dar, pe de altă parte, îi venea greu să se îndoaie de perspicacitatea acestora. A decis, pînă la urmă, să se întâlnească cu Moșe și, din primele momente a ținut să-i împărtășească întîmplarea cu portretul și magii. Moșe i-a răspuns: „Înțelepții și magii tăi au dreptate! Am multe defecte, dar tocmai fiindcă am luptat împotriva acestora am devenit ceea ce sint”.

Se ştie că la început Moşe nu se simţea demn să îndeplinească mistica care îl învestise vocea Domnului din tu-fuşul care ardea. Izolindu-se, el refuza să răspundă chemării sfinte. Dar timpul presa. Domnul l-a obligat. Transformarea s-a realizat şi Moşe a intrat în acţiune. Prinţul de la curtea lui fardo, din anii tinerieţii, devenit fugăr şi apoi păstor, s-a schimbat devenind, în cele din urmă, el însuşi.

Profeții lui Israel s-au simțit întotdeauna oameni, cu defectele, sâlbiciunile și ezităările lor, desăvârșindu-se în eforturile pentru îndeplinirea misiunii ce și-o propuneau. Ieșădura exclamă că are buzele impure și că din această pricină nu va putea împlini misiunea către care l-a îndemnat Domnul. Însă buzele sale au fost purificate și astfel a acționat potrivit menirii sale. La rîndul său, Ieremiahu (Continuare în pag. VI-a)

— O, rege Ahașveroș, acel om crud și înverșunat este ticălosul Haman, aci de față!

PREMIERĂ LA T.E.S.

„Ordinul“

Ultima premieră a T.E.S., „Ordinul“, ne face cunoștință cu un dramaturg austriac (stabilit în Elveția) de o frecventă circulație pe scenele și micile ecrane europene, cum se vede și din faptul că însuși acest „Ordin“ își are premiera mondială, în 1967, la televiziunea franceză. Interesant acest Fritz Hochwälder care practică — cel puțin în cazul de față — formula destul de facilă, ca să nu spun chiar comercială, a „policier“-ului, a investigației detectiviste, pentru a ridica, de fapt, o problemă de conștiință, de conștiință individuală dar, într-un fel, și de conștiință națională și istorică. Un demnitar olandez cere poliției austriace să descopere — azi, într-un prezent pe care-l poți presupune chiar al zilelor noastre — pe acel polițist fascist vienez care i-a ucis, în timpul războiului, copilă de 16 ani, participantă activă, ca și tatăl ei, la rezistența antinazistă. Misiunea este încredințată unui comisar extrem de corect și integru, cu un trecut — se pare — nepătat, umbrat doar (din punctul de vedere al „Igienei“ criteriilor poliției) de un șoc nervos suferit cu ani în urmă. Și iată-ne în fața primei lovituri de teatru a autorului: comisarul Mittermayer încearcă — la primirea acestei misiuni — o zguduire nervoasă și simțământul ciudat, neliniștit, că el însuși ar fi săvârșit acel asasinat, amintirea acestuia fiind îngropată în amnezia „de apărare“, trăită după război. Investigația polițistă se transformă astfel în însăși conștiința personajului; acesta urmărește vinovatul printre meandrele memoriei sale deficitare, se caută pe sine, fuge de sine, îi e frică de sine, are momente de curaj și altele de lășitate și sfârșește, atunci când se convinge că totuși el e criminalul, prin a se sinucide, aruncându-se deliberat în fața gloanțelor unui temut gangster. Un asemenea grav caz de conștiință raportat la o vinovăție destul de modestă, ca să zic așa (copila a fost ucisă nepremeditat), ar putea părea că încearcă într-un fel să reabiliteze și să-i „umanizeze“ pe fasciști de ieri, care au dormit ei liniștiți în urma genocidului comis, dărmite să facă

depresiuni nervoase din cauza unor omoruri prin imprudență. Nici un moment de „amnezie“ a unui individ sau a unui popor, sau a istoriei însăși, nu poate, nu se cuvine să facă iertate crimele săvârșite împotriva omenirii, iată ideea pe care și autorul o strecoară în final, destul de stângaci, de altfel, replică lipită prea puțin convingător într-un final total neconvincător. Piesa are destule deficiențe de construcție, pe care și le admite deliberat pentru a se putea desfășura demonstrația; premisa însăși e falsă, nefundamentată psihologic (demonstratul olandez nu vrea pedepsirea criminalului, vrea doar așa, pentru o clipă, să-l vadă, să-l privească drept în ochi!), finalul e de asemenea neconcludent (se comunică olandezului că vinovatul e mort și el, se liniștește brusc). Dar Hochwälder include în substanța piesei sale o idee care mi se pare extrem de prețioasă și care îi susține armătura psihologică, reabilitându-i momentele de gol și neverosimil. Polițistul a ucis în timpul războiului, pentru că a primit Ordin. Și-a uitat realmente crima pentru că i s-a comandat amnezia, pentru că a primit Ordin să uite. Și-a redescoperit vina pentru că i s-a dat Ordin să descopere vinovatul. Acest „Befehl“ este obsesia piesei, acesta constituie acuzația ei cea mai zguduitoare: există sisteme sociale — spune Hochwälder — care alienează omul transformându-l într-un automat, într-un robot care acționează la Ordin, nu numai ca gest exterior, ci chiar asupra propriei conștiințe. Există sisteme sociale care strivesc personalitatea umană și anihilează gândirea, care readeu ființa gânditoare în stadiul animalității cele mai bestiale. Fascismul a constituit un asemenea moment de dezumanizare a omenirii, o pată rușinoasă pe obrazul secolului 20. „Să fim atenți ca asemenea vremuri să nu se mai întoarcă niciodată“ se spune în finalul piesei, și acesta rămâne mesajul piesei, cu aceasta pleacă din sala de teatru, cu acel „Oameni, fiți vigilenți“, încă neuitat al ziaristului ceh comunist Iulius Fucik.

Spectacolul de la T.E.S. poartă semnă-

tura fermă și de înalt profesionalism a regizorului George Teodorescu care a izbutit să dea un aer de modernitate proaspăt unei piese construite destul de tradiționalist. Și mă gîndesc în primul rînd la „simultanitatea“ decorului, la aducerea permanentă pe scenă, în fața noastră, a tuturor locurilor acțiunii și a multora din personaje, luminile reflectoarelor urmărind doar pe cele implicate în acțiunea respectivului moment. Fără îndoială că decorurile de o simplitate rafinată (și economică) ale Dianei Ioan-Popov l-au ajutat substanțial pe directorul de scenă în rezolvarea trăsăturilor sale regizorale, dar spectacolul rămîne (aparent în mod paradoxal, întrucît „Ordinul“ e o piesă pentru actori) un spectacol al regiei, al reușitelor sale. Dintr-o distribuție corectă, omogenă, în care mari actori ai T.E.S. au apărut episoade care nu lipsite de relief (Samuel Fischer, Benno Poplicker, Abram Naimark, Mano Rippel, Bebe Bercovici), se detașează — după mine — două prezențe actoricești. În mod firesc, cea a interpretului lui Mittermayer, personaj pilon al piesei și, dacă vrei, singurul bine conturat de autor, iar acest interpret este Carol Marcovici, actorul „vedetă“ al T.E.S., favorizat de teatru dar răsplătit din plin aceste favoruri, actor aflat acum într-o împlinire și frumoasă maturitate, în posesia plină de siguranță a mijloacelor sale artistice. Rolul lui Mittermayer e construit de Marcovici cu o gravitate simplă, pe trăiri lăuntrice, pe o sobrietate de bun gust a expresiei scenice, și numai momentul crizei sale (alcoolice) mi s-a părut ieșind complet din tonalitatea jocului, cam strident, zgomotos și chiar, aș spune, nemodern. Am remarcat în acest spectacol apariția unui tânăr actor de promițătoare talent (pe care l-am suspectat, ce e drept, de o anume ostentație într-o revistă anterioară), Albert Kitzl dar care aici dovedește multă finețe și subtilitate în crearea celui polițist ambițios, carierist, impulsiv, pe nume Poslanetz. Albert Kitzl știe să privească atent și să se miște dezinvolat, să asculte, să vorbească degajat, e într-adevăr un actor interesant, care va ajunge departe dacă va ști să-și țină în mîni temperamentul său excesiv.

Și ca să închei, aș spune că acest „Ordin“ de la T.E.S., nu numai că merită văzut, ci trebuie văzut. Memoria trebuie ținută, se pare, mereu vie, mereu trează.

SARA STEIN

CEL MAI MARE FURNAL

În cadrul Combinatului siderurgic din Galați a început construcția celui mai mare furnal din țară. Noul furnal, a cărui încălzire va fi complet automatizată, are caracteristici tehnice care îl vor situa printre cele mai moderne și mai perfecționate obiective industriale de acest gen din lume. Cu o capacitate de 2700 metri cubi, furnalul în construcție la Galați va elabora anual o cantitate de fontă aproape egală cu întreaga producție de fontă a României în anul 1964.

REALIZĂRI ȘTIINȚIFICE

Activitatea celor 150 000 de cercetători, proiectanți și cadre tehnice din domeniul cercetării științifice românești, s-a concretizat în anul 1974 în numeroase realizări de prestigiu. Relevăm, printre altele, obținerea carbonului greu, crearea „hibridului viu“ alcătuit din fragmente de organe provenite de la cinci donatori diferiți, elaborarea unor noi antibiotice de semisinteză, noi aplicații ale izotopilor stabili și radioactivi, ale ultrasunetelor, ale laserilor.

LA 40 DE EXPOZIȚII...

Meșteșugurile artistice românești vor fi prezentate pentru prima oară anul acesta în noi puncte ale globului: artizanatul la tirgul specializat de la Madrid, bunurile de larg consum la Wellington—Noua Zeelandă, jucăriile la New York. Prezența produselor realizate de meșteșugarii din România va fi înregistrată în mai toate marile capitale ale lumii, mai precis la 40 de tirguri și expoziții internaționale.

MOARĂ MOBILĂ

Un colectiv de tehnicieni de la Întreprinderea de industrie locală din Bacău a conceput și realizat prima instalație mobilă pentru măcinat porumb. Cu alte cuvinte, o moară mobilă cu valțuri, montată pe o platformă cu pneuri și acționată de un tractor, care poate pătrunde în oricare sat din județ. În 8 ore, această moară poate măcina circa 12 000 kg. de porumb, adică de trei ori mai mult decît realizează o moară stabilă din sate.

LINII FERATE ELECTRIFICATE

A fost dată în exploatare linia ferată electrificată Ciceu-Deda, în lungime de 125 kilometri. În același timp, au fost terminate și cele trei substații de tracțiune de la Voșlobeni, Toplița și Deda. În prezent continuă lucrările de electrificare a liniei Ciceu-Brașov, în lungime de 107 kilometri. Prin introducerea tracțiunii electrice pe această magistrală, capacitatea ei va crește cu circa 40 la sută, prin sporirea tonajului și vitezei trenurilor.

Marginalii la filmul „Actorul și sălbaticii“

Caratase și prietenul său Friedman

trionului, Caratase spune cupletul, tragicul, virulentul cuplet anti-hitlerist scris de prietenul și textierul său, autorul tuturor textelor sale incendiare, Ionel Friedman. Evreul cu care luptase împreună și se înfrășise pe viață în timpul primului război mondial, cel cărui legionarii au vrut să-i închidă gura urmărindu-l, terorizându-l, lovindu-l cu brutalitate. Și, în cele din urmă, asasinându-l. Dar, prin vocea lui Caratase, Friedman vorbește, biciuiește, protestează, condamnă și dincolo de moarte. Împreună, Caratase și Friedman — amîndoi fii ai acestui pămînt, devotați lui și simțindu-se răspunzători de tot ce afectează viața țării și a poporului — spun nu. Cu acel curaj și acea demnitate care a susținut în viață umanismul și umanitatea chiar și atunci cînd se părea că istoria își pierde pentru o clipă rațiunea. Ei spun acest nu cu riscul propriei lor vieți: jertfa este, în cazul amîndurora conștientă, lucidă și aceste secvențe ale filmului înalță personajele reale, urcîndu-le pînă la pragul de sus al metaforei, pînă la eroism.

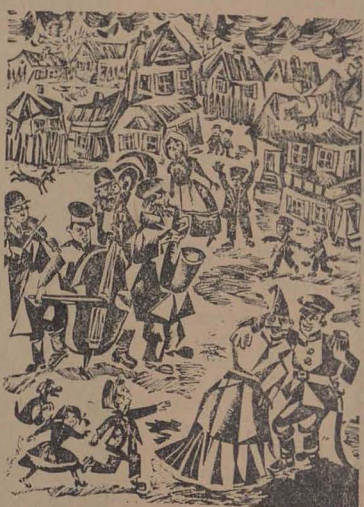
Filmul nu are pretenția unei reconstituiri fidele, documentare, nici nu ar fi interesant poate acest lucru, dar datele de la care pornește sînt reale — martorii se află încă printre noi și-și amintesc nu numai de fabuloasa faptură a lui Tânase și de verva sa satirică, dar și de textele acide, tăioase ale unui Nicu Caner, de colaborarea „Cărbășului“ cu destui scriitori evrei ai epocii — a căror intruchipare de sinteză este acest masiv, puternic și colorat Friedman, creat de Mircea Albulescu cu știuță-i monumentalitate. Interpretul marelui „Danton“ al lui Camil Petrescu pe scena Teatrului Național iese din Panteonul teatrului românesc pentru a pași în universul pitoresc dar nu mai puțin conștient de forța sa de șoc politic al revistei politice cinematografice, și o face cu aceeași convingere, cu aceeași aderență la personaj, cu aceeași dăruire.

Și pentru că rîndurile de față apar în revista noastră, să semnalez și debutul în film al talentatei actrițe a T.E.S.-ului, Tricy Abramovici, într-un rol în care se întrezăresc unele din multele haruri ar-

tistice — voce, mișcare, farmec, prezență fizică — și care ne fac să-i așteptăm, cu încredere, viitoarele sale apariții, mai substanțiale desigur, în film. O scenă excelentă semnează și un alt tânăr actor de la Teatrul Evreiesc de Stat, Rudy Rosenfeld, care ne-a surprins prin atît de filenica lui apariție, prin jocul său interesant, nuanțat.

Gazdă primitoare, sobră și discretă, T.E.S. a oferit sala și scena sa filmărilor multora din secvențele filmului, ceea ce leagă, într-un fel, mai puternic acest film și personajele sale de interesul de, al celor care citiți aceste rînduri și care, fără îndoială, ați văzut sau veți merge neapărat să vedeți „Actorul și sălbaticii“.

SARA S.

Purim-Şpil, gravură de EZEKIEL SCHLOSS

S-ar fi putut să ne lăşăm înşelați de prima chemare a „Actorului și sălbaticii“. Dar n-am fi fost vinovați prea tare; filmul nu-şi făcea un secret din rezuzita revuistică, dimpotrivă, o etala asemeni unei momeli şirete, începînd chiar de la generic: scene de balet rîtmate ameşitor, paiete, vedete de muzică uşoară, penaje, reflectoare, comic gras, în fond, un film despre Tânase, popularul, jovialul, succulentul, cutezătorul nostru Tânase, redat astăzi pe ecran în versiunea lui Caragi, de un Caratase rezultat din fantastical aliaz între cele două mune nobile ale scenei româneşti, bune conducătoare de veselie şi satiră, care — împreună — au făcut să răsună de pe această scenă hohotul imens, hohotul tonic, hohotul nimicitor şi purificator cu care — obişnuim să spunem, citîndu-i pe clasici — ne desprăşim de trecut rîzînd...

Am fi putut fi înşelați, dar cine cunoaşte cuplul Titus Popovici — scenarist şi Manole Marcus — regizor (şi cine nu-i cunoaşte pe cineastii care au dat filmului românesc momente de înaltă conştiinţă civică, politică şi nu mai puţin artistică — iar momentele acestea se numesc „Puterea şi adevărul“, „Capcana“?) nu ar fi crezut nici o clipă în joaca lor de-a divertismentul, de-a revista frivolă, de-a cupletul gratuit. Sigur, filmul „Actorul şi sălbaticii“ este în primul şi în ultimul rînd un film de baricadă, un film politic, un film care spune „remember“, şi scriu aceste rînduri (care nici pe departe nu au pretenţia de a se constitui într-o cronică de specialitate) de pe poziţia spectatorului răscolît tocmai de mesajul umanist, militant, necruţător al filmului.

În „Actorul şi sălbaticii“, actorul Caratase este pus faţă în faţă cu sălbaticii, cu legionarii. Actorul devine vocea masei, devine conştiinţa sa, devine protestul său activ, netemător, care nu poate fi zgurmat nici de cenzura lui Carol al II-lea, nici de ameninţările legionarilor şi nici chiar de crimele lor. În faţa fanatismului demenţial al „fraţilor de cruce“, în faţa revolvelor şi a cuţitelor lor ucigăse, Caratase îmbracă travestiul revistei, „se ascunde“ după pelerina roşie a lui Moş Crăciun, după fundiţele şi jucăriile unui pom de iarnă din mucaşa de aici, în faţa unei săli încremenite de curajul său, se ia la hartă: cu legionarii, cu hitlerişti, cu acea cîmă verde, brună, neagră care invadase şi înfestsese în acei ani România, Europa întregă... În faţa unei săli uimite de curajul his-

Evreii din Panama

În anul 1821, cînd administrația colonială spaniolă a luat sfîrșit, Panama a devenit o regiune atașată Columbiei. În timpul acela o parte din evreii sefarzi din Jamaica și din evreii askenazi din Europa centrală s-au așezat aici. La mijlocul secolului al XIX-lea, un număr de emigranți de origine sefardă din Caraibi și un mic grup de askenazi din Europa, care au sosit în timpul goanei după aur în California, în special după terminarea drumului de fier din 1855, s-au stabilit în orașul Panama.

Un nou val de emigranți sefarzi a venit după cutremurul din St. Thomas în 1867. Prima comunitate evreiască, *Kol Shearith Israel*, a fost fondată în 1876. Au fost constituite o sinagogă, un cimitir, precum și o organizație de asistență mutuală.

Aproape în același timp a fost întemeiată o altă organizație evreiască în Colon.

După construirea Canalului Panama, recensămîntul din 1911 găsea 505 evrei declarați. Datorită căsătoriilor, congregația a sporit. Ea a fost afiliată la Federația Comunităților Evreiești din America Centrală.

Contribuția evreilor din Panama e revelatoare pentru economia, industria și cultura panameză.

meridiane

APROAPE DE GOLFUL PERSIC

Într-una din scrierile sale, intitulată „Epistolă yemenită” (Igeret Teiman) Maimonide vorbește despre evreii din Isfahan. Vechea capitală a Persiei, situată pe drumul care leagă Teheranul de Golful Persic, era considerată pe acea vreme ca un centru al exegezei și gramaticii ebraice.

Comunitatea evreiască din Isfahan este menționată pentru prima dată în documente oficiale în anul 472, în timpul domniei regelui Firuz din dinastia Sasanizilor. Ei se aflau însă cu mult înainte pe acele meleaguri, unii fiind urmașii exilaților în Babilon, care nu s-au mai întors în Iudeea după proclamarea lui Cyrus din anul 538 înaintea erei actuale, alții originari din provinciile romane înconjurate. După cum arată istoricul Moses din Corene, în anul 364, Șahpur al II-lea a transferat un mare număr de evrei — după unele surse 7 000 — în interiorul Persiei. De altfel și Philo menționase „existența unui mare număr de evrei în fiecare oraș” din Diaspora trans-eufratiană.

Talmudul babilonian cuprinde referiri despre așezările evreiești de dincolo de Tigru și Eufrat. Existența unor obștii evreiești răspândite în cuprinsul Persiei este confirmată într-o inscripție a lui Karter, un conducător al preoților lui Mazdaan, în perioada care a urmat domniei lui Șahpur al II-lea.

Cronicarul arab Abu Nuaym care a trăit în secolul al VII-lea relatează că în acea vreme evreii din Isfahan așteptau cu cîntece și dansuri venirea lui Mesia.

Într-adevăr, Isfahan este locul unde s-a născut și a trăit ben Jacob al Isfahim, numit și Abu Isa „profet și vestitor al lui Mesia”, cum s-a proclamat el însuși. El și-a câștigat numeroși adepți în cadrul obștii din Isfahan și împrejurimi. Cunoscuți sub denumirea de „isavis” sau „isfahanis”, au continuat să existe pînă în secolul al X-lea. După tradiția locală, Abu Isa nu a murit, ci „s-a dus la fiii lui Moșe”, de partea cealaltă a deșertului, pentru a le proroci. Un discipol al lui Abu Isa, Hivi al-Balki, a devenit cunoscut datorită celor 200 de răspunsuri ale lui Saadia Gaon, prin care a combătut teoriile acestuia.

În timpul califatului, cartierul evreiesc din Isfahan, cunoscut sub numele de

„Javy” a crescut atît de mult încît geografi persani l-au denumit „al Yahu-diya” (Orașul evreilor).

Viața religioasă a obștii din Isfahan se desfășura cu respectarea întocmai a tradiției. Șabatul și alimentația rituală erau respectate cu strictețe. Existau mai multe sinagogi, mikve, școli și alte instituții. Autoritatea academiei babiloniene era recunoscută atît de comunitatea din Isfahan cît și de obștile risipite pe cuprinsul imperiului persan. Aceste obști aduceau o contribuție bănească anuală la menținerea centrelor de la Pumbedita și Sura, care îndrumau viața religioasă și culturală a acestora, numind pe daianim și rabini. Astfel, vestitul călător Benjamin de Tudela, care a vizitat Isfahanul prin anul 1166, notează că pe atunci comunitatea era păstorită de rabi Sar Șalom, numit de gaonul din Babilon. Același autor menționează că obștea avea pe atunci 15 000 membri.

O trăsătură caracteristică a vieții religioase a obștilor din Persia era obiceiul de a face pelerinaje la locuri sfinte. Un astfel de loc se afla și lîngă Isfahan, la Pir Bakran, presupusul mormînt al lui Sarah (Serah) bat Așer. Alte locuri de pelerinaj erau mausoleul lui Mordehai și al Esterii din Hamadan, mormîntul profetului Daniel din Susa, precum și al altor eroi biblici, presupuși a fi fost înmormîntați pe pămîntul Persiei.

Cînd, în anul 1598, regii din dinastia Safavizilor au făcut din Isfahan capitala țării, evreii au prosperat odată cu întreaga populație a orașului, ocupîndu-se cu diferite meșteșuguri și cu comerțul de textile, aromate, antichități. Ulterior Safavizii au reorganizat viața publică, prigonind credincioșii celorlalte religii. Evreii au avut mult de suferit. O îmbunătățire a situației s-a făcut simțită sub domnia lui Abas I., care din dorința de a slăbi caracterul teocratic al statului, a introdus unele reforme menite să scoată Persia din izolare în care ajunsese, acordînd din nou libertate religioasă.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, evreii au avut mult de suferit, mai ales din pricina campaniilor de convertire forțată inițiate de șahul Abas al II-lea. Suferințele lor au fost descrise în cronicile iludeo-persane ale lui Babay ibn

Luțf și Babay ibn Farhad și de unii călugări carmeliți și ieziți, martori oculari. Ei au arătat că în Isfahan, ca și în alte orașe, evreii au fost siliți să abandoneze religia ancestrală; sinagogile au fost închise. Mulți dintre ei, în pofida supravegherii stricte la care au fost supuși, au revenit în ascuns la vechea lor religie, repetînd — în alte condiții istorice — fenomenul maranilor.

Cînd, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, J. Fryer a vizitat Isfahanul, obștea evreiască celebra nestînjinită Șabatul, luna nouă și celelalte sărbători. Sub șahii Suleiman și Husein persecuțiile au reînceput și abia la instalarea pe tron a lui Nadir Șah (1736—47) obștile din Persia au fost salvate de la distrugere.

În anul 1747, din dispoziția acestui șah, un evreu din Isfahan, Baba ibn Nuriel a tradus în limba persană Psalmii și Pentateuhul. Eruditul călător italian G. Vechietti, care a vizitat Isfahanul în secolul al XVII-lea, relatează că a găsit acolo manuscrise ale Bibliei în iudeo-persană și că a colaborat cu învățații evrei la traducerea acestora.

După instaurarea dinastiei Quajar, în anul 1794, capitala țării a fost transferată la Teheran, ceea ce a avut ca rezultat scăderea importanței culturale a obștii din Isfahan. Ea a început să se reducă, încît călătorii europeni care au vizitat orașul în secolul al XIX-lea ca David Beth Hilel (1828), Benjamin al II-lea (1850) și E. Neumark (1889) au apreciat că obștea cuprindea doar 3—400 de familii.

În secolul al XIX-lea și la începutul secolului nostru, prin intervenția lui sir Moses Montefiore și a țărilor europene, situația obștilor din Iran s-a îmbunătățit din punct de vedere religios, economic și cultural. Acest reviriment s-a reflectat în viața culturală prin apariția unor publicații în limbile iudeo-persană și ebraică. Au apărut primele ziare evreiești în limba persană „Ha Geulah” și „Ha Hayim”. Aziz ben Jonah Naim a tradus în limba persană o seamă de poeme de Bialik.

Pitorescul oraș din apropierea Golfului Persic are și azi o comunitate evreiască ce continuă o tradiție multiseclară.

ÎN ÎNDEPĂRTATA JAPONIE

Un misionar scoțian cu numele McLeod, sosit în Japonia în 1870, a lansat ipoteza că poporul japonez ar fi descendenții celor zece triburi pierdute ale lui Israel. În cartea sa „Rezumat al istoriei antice a Japoniei”, publicată la Tokio cîțiva ani după sosirea sa acolo, el afirmă că primul rege al Japoniei, care a domnit în jurul anului 730 înaintea erei actuale și care se numea Ose, nu e altul decît ultimul rege biblic Hosea, care a murit în anul 722 î.e.n. El își susține teoria gîsind anumite similitudini între tradiția japoneză și cea mozaică, cum e existența chivotului sfînt atît în sinagogile evreiești cît și în templele sintoiste. Alte argumente erau că în districtul Yamato din Japonia două sate poartă numele Goșem și Manase, ceea ce din punct de vedere etimologic nu-și găsesc nici o justificare în limba japoneză. Potrivit legendei, cele două sate se află pe locul unor așezări ale unui trib necunoscut, venit în Japonia în secolul al III-lea. În apropierea celor două sate mai există vestigii ale unei vechi construcții, numite mormîntul lui David. În orașul Usumasa există o fîntînă, construită de peste 15 secole pe un loc care ar fi aparținut unui conducător al acestui trib. Pe lespede fîntînii s-ar afla gravat cuvîntul „Israel” afirmă McLeod.

Alte asemenea speculații a făcut și un erudit japonez, dr. Jenchiro Oyabe, ab-

solvent al lui „Divinity School” din Yale, care în anul 1930 a publicat o carte intitulată „Originea Japoniei și a japonezilor”, în care se străduiește să dovedească că Mikado-ul este un urmaș al tribului Gad. Mai precis, al unui descendent al lui Gad, cunoscut sub numele Nippon, autorul făcînd o legătură între numele acestuia și vechiul nume al Japoniei „Nippon”. Încă un argument în sprijinul afirmației privind originea evreiască a japonezilor ar fi credința samurailor (membrii unei caste feudal-militare din Japonia) că strămoșii lor au venit în Japonia din Asia în anul 660 î.e.n. Numele de samurai este pus în legătură cu vechea Samariam, de unde evreii au fost exilați. În unele vechi sculpturi ale samurailor, noii veniți sînt prezentați purtînd vestimente lungi, ca ale asirienilor. De asemenea, samurazii respectă o seamă de ritualuri ca acela al răsumpărării primului născut, iar preoții japonezi poartă un „tonchin” intruciva asemănător cu filacterele credincioșilor mozaici. Steaua cu șase colțuri este de asemenea un motiv decorativ obișnuit în Japonia.

Dincolo de aceste speculații, fapt cert e că printre exploratorii portughezi și neguțarii olandezi care au debarcat la Nagasaki în secolul al XV-lea se aflau și evrei; după cum, odată cu comandorul

american Matthew C. Perry care a stabilit legături economice între Japonia și țările occidentale în anul 1854, un mic număr de evrei din Anglia, Franța, Germania, India și Irak s-au stabilit pentru perioade mai scurte sau mai lungi în porturile insulei. Dintre aceștia, Alexander Marks și fratele său au venit la Yokohama în anul 1861. Mai e menționat Raphael Schoyer, venit din Statele Unite, care a editat primul ziar într-o limbă străină apărut în Japonia.

La începutul anului 1870, vreo 50 de familii evreiești, majoritatea din Polonia, dar și din Anglia și Statele Unite, s-au stabilit la Yokohama, care a rămas unul din centrele principale ale obștii evreiești din Japonia.

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, un comitet compus din misionari protestanți și din japonezi trecuți la creștinism au editat o traducere a Bibliei, care a fost revizuită și reeditată de mai multe ori în anii care au urmat.

Tot atunci a luat sfîșnit o obște evreiască la Nagasaki, port important al extremității orient. Ea s-a dispersat în timpul războiului ruso-japonez din 1905, centrul vieții evreiești din Japonia deplasîndu-se în orașul-port Kobe. Comunitatea de aici, în majoritate sefardă, a moștenit sururile Torei comunității din Nagasaki, care n-a lăsat în urma ei decît un cimitir, descoperit abia după ter-

minarea celui de al doilea război mondial.

O altă comunitate a existat la Yokohama pînă în anul 1923, cînd a avut loc un puternic cutremur. Ea a tipărit și o publicație evreiască în limba engleză „Universal Review”. Obștea din Kobe număra cîteva sute de persoane, avînd pe lîngă sinagogă și instituții de cult și de asistență, în special pentru ajutorarea refugiaților.

Un lucru mai puțin cunoscut e faptul că în anul 1934, Japonia a anunțat că oamnenii de știință, muzicienii și tehnicienii evrei, nevoiți să părăsească Reich-ul nazist, sînt bineveniți în Japonia și că se întocmise chiar un plan pentru primirea a 50 000 de refugiați. Acest proiect nu a fost însă dus la îndeplinire.

După terminarea celui de al doilea război mondial, în Japonia a crescut interesul pentru alte concepte religioase, printre care și iudaismul. Studiul istoriei și culturii iudaice s-a extins mai mult ca înainte. Asociația japoneză pentru studii iudaice a inițiat publicarea revistei „Studiul despre viața și cultura evreiască”. Masatuki Kobayashi, profesor de istorie la universitatea Waseda din Tokio a activat intens pentru răspîndirea cunoștințelor despre problemele evreiești.

Astăzi, comunitatea evreiască din Japonia numără circa 1 000 membri, majoritatea stabiliți la Tokio și la Yokohama.

CARNET

HAMAN...

De Purim se cuvine să fim veseli, nu-i așa, de aceea bănuiesc că așteptați de la mine una sau mai multe istorioare, năsture, care să vă sporească buna dispoziție. Cunosceți, firește, câteva asemenea anecdote și întâmplări din tîrg, cu mascați, muzicanți și feste, mai mult sau mai puțin izbutite, jucate cîte unui gospodar cu bani mulți și minte mai puțin. Dar nu despre toate acestea îmi vine să vorbesc acum... Gîndul meu se îndreaptă către el, Haman, sursa tristei bucurii de Purim.

N-o fac cu intenția de a vă strica cheful. În definitiv sfîrșitul lui Haman vă este cunoscut din Meghila, sinistrelle sale uneltiri au fost dejucate de mult iar el, perfidul curtean al unui rege bețiv, desfrînat și cam sărac cu duhul, și-a primit pedeapsa bine meritată. Din acest punct de vedere totul este O.K., cum se spune azi: pentru o dată Justiția și-a tras legătura de pe ochi iar brațul ei a lovit prompt și direct la ființă. Iar dacă la toate acestea mai adăugăm și faptul că de pe urma sinistrului personaj calendarul nostru s-a îmbogățit cu o sărbătoare, folclorul cu de la mine una sau mai multe istorioare, năsture, care să vă sporească buna dispoziție, iar bucuriile cu o prăjitură, vedem că la urma urmei din această afacere nu am ieșit în pagubă. Vorba lui Șalom Alechem: și la nenorocire trebuie să ai noroc. Ba cunosceți pe cineva care e de părere că de abia la nenorocire trebuie să ai noroc. „Cînd toate îți merg din plin, încearcă el să te convingă, te poți lipsi foarte ușor de noroc; cînd ești la strîmtoare, atunci ai nevoie de mare noroc, altminteri e albastru tare...”

Dar nu despre amicul meu și năstrușnicele sale paradoxuri e vorba ci despre Haman. Erudiții noștri au îndreptat asupra sinistrului personaj lumina înțelepciunii lor, spre a ni-l înfățișa și a-l înfățișa lumii în toată goliciunea sa. Haman, ne spun ei, e genul rău al istoriei, e uneltirea josnică, e crima, e abjecția în expresia ei cea mai teribilă. Toate acestea sînt cunoscute, au spus-o alții mai bine și mai cu miez decît mine.

Ceea ce vreau eu să sugerez este că în afară de instincte criminale, Haman mai are și un sinistru simț al umorului. Înainte de a-și ucide victimele, el simte o teribilă poftă de ris. Ele, victimele sale, sînt menite să-i satisfacă atît setea de sînge cit și foamea de ris. Hohotul sinistru, demonic al lui Haman, la fel de teribil ca și crimele sale!... Teribilul, înspăimîntătorul lui umor negru!...

La Auschwitz a pus să fie construită o cetate a morții, cu camere de gaze și crematorii, cu barăci în care oamenii puteau de vii și cu infirmerii în care li se făceau bolnavilor injecții cu benzină în inimă, a înconjurat totul cu gard înalt de sîrmă ghimpată, iar pe poarta principală a pus să se afixe inscripția: „Arbeit macht frei! — Munca te face om liber”. Teribilul, înspăimîntătorul umor negru al lui Haman...

La Dachau a adunat pe cei mai de seamă instrumentiști din marile centre muzicale ale Europei ocupate, i-a îmbrăcat în uniforme pompoase și a obligat coloanele de muribunzi să pîșească în sunetele muzicii. Din ordinul său un compozitor în înută vîrgată a compus un Vals al morții, pe care orchestra îl executa în timp ce definații în careu asistau la spînzurări... Hohotul sinistru, demonic, al lui Haman, la fel de teribil ca și crimele sale!

La Maidanek alegea la întîmplare un deținut, îl tira la zid, îndrepta asupra lui feava pustii, avînd grijă ca exact în clipa cînd răsună detonatura, nefericitului să i se aplice o lovitură năucitoare în moalele capului. Cînd victima se trezea din leșin, Haman i se adresa cu un ris sardonice: „Vezi, ai ajuns acum pe lumea cealaltă și iată că și aici tu ești victimă neputincioasă în timp ce eu sînt stăpînul...” Înspăimîntătorul, teribilul umor negru al lui Haman!

Intr-o zi geroasă de iarnă, cu zăpadă multă — poate era Purim — a poruncit ca toți evreii tîrgului ocupat să se prezinte în piața publică cu cîte o linguriță de argint din serviciul de ceai. Neapărat de argint și din serviciul de ceai. Cei care aveau s-au grăbit să dea ascultare, ceilalți au alergat, s-au rugat să li se împrumute, cîci și unii și alții știau foarte bine că nu e de glumit. Cînd s-au adunat cu toții, bătrîni, dărbăși în toată puterea și tineri în pragul vieții, au fost incolonați și puși să curețe zăpada cu lingurițele de argint. Nămeții erau cît casa, fiecare a pri miț o porțiune a străzii, punîndu-li-se în vedere că acela care nu va curăța și ultimul fir de zăpadă... Hohotul sinistru, demonic, al lui Haman!

Asta s-a întîmplat iarna, pe ger și zăpadă. Vara cînd rîndunica săgeta tîrile albastre și cîmpul mirosea a orz pîrguit, punea cîte un nefericit — de preferință un bătrîn bărbos — să se cațere în creș și să dea din mîini, ca o pasăre. Cît mai sus și cu mîinile cît mai date în lături, ca iluzia zborului să fie perfectă. Din verandă, îndrepta cu atenție arma în direcția pomului, ochea îndelung și apăsa pe trăgaci și pasărea-om se prăbușea în iarba mătăsoasă. Înspăimîntătorul, teribilul umor negru al lui Haman!

Toate acestea și încă multe altele pe care nici o Meghila — ori cit de lungă — nu le poate cuprinde, s-au întîmplat de mult, în vremea lui Haman, care de la Susa și pînă la Auschwitz și-a însemnat trecerea prin lume cu o diră de sînge. În acest lung răstimp, a apărut sub multe măști — pe care nu le folosește doar de Purim — dar dincolo de ele chipul i-a fost același: Haman, despotul însetat de sînge, care înainte de a-și ucide victimele era poftă și se distreze pe seama lor.

Dar sfîrșitul lui Haman ne este cunoscut din Meghila. Ori de cîte ori povestea pîrea că se repetă, se repeta mai ales sfîrșitul ei. Risul sinistru al lui Haman a pierit și pierde odată cu el. Această certitudine, pe care ne-o întărește Meghila mai veche și mai nouă se află în fond la baza tristei noastre bucurii de Purim.

VICTOR RUSU

Și în cheștiunea consumului de băuturi alcoolice punctul de vedere tradițional iudaic se caracterizează prin moderație și bun simț. Acceptînd vinul ca pe una din bucuriile pe care Dumnezeu le-a creat pentru om, iudaismul previne totodată împotriva excesului pe care îl socotește un păcat. Știm că în vechea Iudee băutura obișnuită era vinul, deoarece aici strugurii erau în abundență, pe cînd în Babilon vinul era mai rar iar băutura obișnuită era berea de smochine. În timp ce marea majoritate a poporului se înfrupta din dulceața vinului, slăvind pe Domnul, erau credincioși care se fereau cu strînsnicie să se atingă de această băutură, în virtutea legămîntului de nazir. În cartea Numerii, în întreg capitolul este închinat regulilor respective. Printre obligațiile pe care și le lua un nazireu era și aceea de a-și lăsa părul lung, de a evita să vină în atingere cu vreun cadavru și de a nu consuma vin.

Preoților nu le era permis, în templu, să bea vin înainte de oficierea serviciului. În cartea Leviticului (10,8—11) citim: „Apoi, grîind Domnul către Aaron, a zis: „Vin și sîcheră să nu bei, nici tu, nici fiții tăi, cînd intrați în cortul adunării sau vă apropiați de jertfelnic, ca să nu muriți. Această așezămîntă veșnic în neamul vostru, ca să puteți deosebi cele sfînte de cele nesfînte și cele curate de cele necurate; și ca să învățați pe fiii lui Israel toate legile, pe care le-a poruncit lor Domnul prin Moșe”.

Bazîndu-se pe ultimele versete, erudiții

noștri au stabilit (Ketubot 20 b) că un învîțat care a băut o cantitate cît de mică de vin nu are cădere să se pronunțe în cheștiuni teoretice, existînd prezența că n-are limpezimea minții necesară.

Biblia și scrierile talmudice ne previn deseori împotriva urmărilor funeste ale beției. Clasic în această privință este episodul cu Noe și Lot. După unii comentatori există și un avertisment anterior, de la Adam. Potrivit acestora, păcatul primului om nu e legat de măr. Unii rabini (Midraș Geneza Rabba 15,7) susțin că fructul oprit era un diorhine de strugure. Deci, păcatul a apărut pe lume prin strugure.

Profetul Ișaiahu, vorbind despre orgiile de beție, spune: „Dar și aceștia se clatină de vin și rătăcesc drumul din pricina băuturilor tari; preotul și proorocul se poticesc de băutură, sînt biruiți de vin, au ameliți din pricina băuturilor tari, în vedenii se înșală, în hotărîri șovăiesc”. (Ieș. 28,7—8).

Fiul încăpăținat și nespus din cartea Deuteronomul (21,18—21) este descris drept „Iacom și bețiv”.

Toate acestea nu trebuie desigur înțelese ca o dezaprobare categorică a consumului de băuturi tari. Luat cu mă-

sură, vinul este una din bucuriile vieții. Astfel, psalmistul aduce laude Domnului pentru vin „care înveselește inima omului, făcînd să-l luacească fața de bucurie mai tare decît dacă ar fi unsă cu untdelemn”.

Interesant este punctul de vedere pozitivul căruia vinul poate constitui o alinare, fie și fugară, a suferinței omului aflat în nenorocire. Iată, spre ilustrare, un pasaj semnificativ din Cartea proverbelor: „Nu se cuvine regilor, o, Lamuel, nu se cuvine regilor să bea vin și conducătorii băuturi îmbătătoare, ca nu cumva bînd să uite legea și să judece strîmb pe cei sărmani. Dați băuturi îmbătătoare celui ce e gata să piară și vin celui cu amărăciune în suflet. Să bea și să uite sărăcia și să nu-și mai aducă aminte de chinul lui”.

În baza acestei recomandări, în unele comunități s-a statornicit obiceiul de a aduce în dar vin la vizite de condoleanțe. Într-un pasaj din Talmud babilonian (Eruvin 65 a) se spune că vinul a fost creat numai în scopul de a consola pe cei mîhniiți. Același pasaj, în mod hiperbolic, spune că atunci cînd într-o casă, vinul este vărsat ca apa, aceasta aduce binecuvîntarea casei respective.

Se știe că vinul are în cadrul cultului,

N. STROE își amintește...

Bal la Buhuși

Cuvîntul amintire, cred că vine de la a fine minte. Ții minte? Ții minte balul de la Buhuși de acum 50 de ani? O să mă întrebăți ce căutam la Buhuși? Și încă la bal... Eram un copilăndru și împreună cu alții ca mine ne-a venit nouă o idee, la Bacău, unde eram în vacanță, să organizăm un bal la Buhuși. Unul dintre noi, mai vorbăreț, a fost numit impresar și cu bani strînși de la fiecare a plecat cu trenul la Buhuși. A făcut ce-a făcut acolo și l-a convins pe stăpînul sălii, un măcelar care avea și sală pentru baluri și nunți, cu masă, cu fripturi și orchestră, cu acordeon și tobă. A anunțat — Mare bal, cu program artistic și orchestra de dans „Charlston”. Noi era programul.

Simbătă seara, trupa compusă din „trei doamne și toți trei”, așteptam la control să vind lumea. Și lumea nu venea... și nu venea. Că și lumea asta cînd începe să nu vină, apoi nu vine. Tirziu, apar doi: dl. și d-na Goldmacher. Șeful de control i-a cunoscut.

— Adela — spune dl. Goldmacher — ia vezi cine e în sală...

Nici n-a trecut un minut și apare Adela care spune surprinsă:

— Nu e nimeni!

— Nu e nimeni? Hai să fim și noi nimeni!

A mai trecut un timp și au început să apară notabilitățile orașului. Controlorul nostru, cu tonul amabil, ciripește ca o pasărică:

— Biletele dumneavoastră... vă rog.

— Ce bilet, eu sînt șeful pompierilor!

— Poftiți domnule șef.

Apare altul:

— Biletele, vă rog!

— Ce bilet? Eu sînt judecătorul de tribunal!

— Poftiți domnule judecător!

— Biletele, vă rog!

— Ce bilet? Eu sînt polițaiul orașului!

— Poftiți, domnule polițai!

În sfîrșit, apare un nou personaj:

— Biletele, vă rog!

— Eu sînt cantorul de la sinagogă!

— Și ce? Intră tot orașul pe gratis! Ia bilete!

— Bine, dar cît costă?

— Cinci lei.

— Și ce se joacă?

— Nu se joacă, e bal.

— Bal? Dar eu nu dansez. Bună seara!

Și așa cu trei spectatori de fa-voare — cu nevestele șase — cu gratargiul supărat că rămîne cu micii nevînduși și cu femeile de serviciu care mîncă semințe, am început programul. În sală era o liniște mormintală iar eu recitam din Topîrcăanu în sunetul cadențat al ronțăitului semînelor.

În timp ce jucam ne făceam socoteala: cu ce plătim sala? Cu ce plătești și ce socoteală să faci, cînd n-ai nici un ban... O singură soluție mai rămînea. În timp ce orchestra cîntă pentru dans, noi, artiștii, fugim pe fereastră drept la gară. Drumul pustiu, lumină de loc și noi... Fuga-i rușinoasă dar... În gară, niște vagoane de marfă. Bilete am fi luat dar n-au vrut să ne dea pe datorie. Soluția — un vagon de marfă. Ne urcăm tiptil în vagonul plin cu saci. Ce ne vine în cap? Să intrăm în niște saci goi. Ei, acum eram marfă. Vîn doi ceferiști, se uită la saci și făcînd socoteala spun:

— Asta merge la Lespezi, asta la Gîrleni... Dar cu sacii ăștia trei ce-o fi?

— Pe ăștia îi lăsam la Bacău.

Dar, exact în acel moment, unul din noi spune fără să vrea:

— Foarte bine!

Un ceferist spune atunci celui-lalt:

— Ai zis ceva?

— N-am zis nimic!

— Mi s-o fi părut...

Noi, cei trei saci, înghețasem de frică.

Trenul se pusese în mișcare și mergea ca marșarul: balanga, balanga, balanga. Unul din noi strînuță tare în sacul lui — hapiu!

— Noroc! Să trăiești Grigore!

Ai cam răcit!

— Poate tu să fi răcit...

— Păi n-ai strînutat?

— Poate tu să fi strînutat...

— Măi, aici nu-ți lucru curat, să tragem semnalul de alarmă.

De frică, de nefrică, spune unul din saci:

— Nu trageți semnalul de alarmă, că n-avem să plătim amendă!

Întîi, cei doi ceferiști s-au speriat, apoi au început să rîdă. Noi am ieșit din saci, le-am explicat ce e cu noi, le-am spus poezii, le-am cîntat, le-am spus glume.

Și uite-ăsa, trenul a ajuns la Bacău. Noi ne-am plătit călătoria cu programul oferit, dar baluri n-am mai organizat.

Vinul: binecuvîntare sau blestem?

noștri au stabilit (Ketubot 20 b) că un învîțat care a băut o cantitate cît de mică de vin nu are cădere să se pronunțe în cheștiuni teoretice, existînd prezența că n-are limpezimea minții necesară.

Biblia și scrierile talmudice ne previn deseori împotriva urmărilor funeste ale beției. Clasic în această privință este episodul cu Noe și Lot. După unii comentatori există și un avertisment anterior, de la Adam. Potrivit acestora, păcatul primului om nu e legat de măr. Unii rabini (Midraș Geneza Rabba 15,7) susțin că fructul oprit era un diorhine de strugure. Deci, păcatul a apărut pe lume prin strugure.

Profetul Ișaiahu, vorbind despre orgiile de beție, spune: „Dar și aceștia se clatină de vin și rătăcesc drumul din pricina băuturilor tari; preotul și proorocul se poticesc de băutură, sînt biruiți de vin, au ameliți din pricina băuturilor tari, în vedenii se înșală, în hotărîri șovăiesc”. (Ieș. 28,7—8).

Fiul încăpăținat și nespus din cartea Deuteronomul (21,18—21) este descris drept „Iacom și bețiv”.

Toate acestea nu trebuie desigur înțelese ca o dezaprobare categorică a consumului de băuturi tari. Luat cu mă-

o funcție rituală. Versetul din Cartea Judecării în care se spune că „vinul înveselește pe Dumnezeu și pe oameni” a fost interpretat în sensul că levitii cîntau în templu numai atunci cînd vinul era vărsat deasupra altarelor.

Printre cele mai răspîndite ceremoniale rituale în cadrul cărora se folosește vinul amintim kiduș și havdala de Șabat și sabbat. De Pesah, la Seder, fiecare credincios trebuie să bea patru cupe de vin. Vinul este, firește, copios apreciat de Purim.

În mișcarea hasidică băutura era privită ca un mijloc pentru risipirea tristeții — un păcat esențial pentru hasidimi — și pentru a trezi entuziasmul. O vorbă hasidică spune că cea mai de seamă calitate a unui păhărel e că-ți oferă ocazia să rostești: „Binecuvîntat fi Tu, Stăpîne al universului, care ai creat toate cîte există”. De atunci, a apărut obiceiul hasidic ca atunci cînd se serbează un eveniment fericit în familie, să se ofere un păhărel de rachi după celebrarea serviciului religios.

În concluzie, se poate afirma că iudaismul nu numai că nu interzice consumul de vin, ci recunoaște virtuțile sale, motiv pentru care este folosit și în ceremonialul religios. Totodată, sîntem preveniți împotriva abuzului, beția fiind condamnată cu severitate atît în scrierile talmudice cît și de rabini și înțelepți.

Deci, depinde numai de noi înșine ca vinul să fie o binecuvîntare sau, dimpotrivă, un blestem...

Personajul central al dramei

PURIM nu este SĂRBĂTOARE?

Trei vlăstare ale lui Israel au fost aruncate de soartă în mijlocul unor civilizații străine, unde au ajuns la înalte ranguri în viața socială: Iosef, Daniel și Ester.

Iosef, fiul preferat al lui Iacov, este vinovat ca sclav în Mitrăim de frații săi. Unul din milioanele de sclavi ai putericiiului Mitrăim! Un înșingurat! El se pierde la început, apoi se regăsește și ajunge la cel mai înalt rang al ierarhiei imperiului. Și totuși, rămâne fidel credinței sale, fiu al poporului său, salvind de la foamete atât Mitrăim cât și casa părintească. Conștiința identității sale, a apartenenței la casa lui Iacov, s-ar fi putut șterge poate cu trecerea anilor, în palatele faraonice, dacă frații săi n-ar fi venit în Mitrăim în căutarea grinelor salvatoare. O reamintire dramatică a faptului necesară pentru ca autenticitatea obriești și religiei să nu se piardă. Nu trebuie uitat că Iosef era atunci unicul evreu în Mitrăim — nici o comunitate evreiască nu exista acolo.

Daniel, prizonier al victoriosului Babilon, a avut de înfruntat o altă situație. Se știa că era evreu, căci învingătorii l-au ales dintre cei mai frumoși și mai inteligenți tineri din Ierusalimul ocupat. I s-a schimbat numele din Daniel în Baltazar. Dar el nu era singur în mijlocul civilizației străine. Împreună cu Daniel se aflau acolo, în exilul impus, trei prieteni dotați, care împărțeau aceiași soartă: Hanania, numit de consilierii regelui Nabucadnețar — Sadrah; Mishael, căruia i s-a schimbat numele în Mesah; și Asaria, care a căpătat numele babilonian de Abed-Nego (Daniel 1—7). Legați prin prietenie și solidaritate, cei patru tineri evrei au reușit mai ușor să se afirme, menținându-și în același timp identitatea, alcătuiind o colectivitate evreiască activă.

Dar Ester, tinăra evreiască...Ce transformare interioră a trebuit să sufere, ce luptă cu ea însăși a trebuit să ducă pentru a putea, în palatul persan, nu numai să-și salveze propria ei personalitate, dar să scape din cel mai mare pericol întregă comunitate evreiască! Orfană, dintr-o familie ce fusese deportată de ostile lui Nabucadnețar, ea a fost crescută de un-

chiul său, Mordehai, om drept și înțelept. el însuși captiv al babiloniensilor.

Iudaismul persan trecut prin suferințele cumplite ale robiei babiloniene, năzuia să-și reafirme identitatea, valorile sale religioase, spirituale. Mordehai era însoțit de aceste năzuințe. Potrivit tradiției, el era unul din promotorii acestui curent de salvare a valorilor iudaismului. Neppata lui, pe care o adoptase și care îi era dragă, a crescut în ambianța unei case de mare noblete spirituală, a fost educată în tradiția evreiască. Putea numele de Hadassa, în ebraică „mirt”, arbust cu flori parfumate, simbol al modestiei. Hadassa, tinăra mediativă, cultă, ete împinsă, asemenea lui Iosef sau Daniel, spre un mare destin. Ca și ei, va trăi în palate imperiale, ca și ei va ajunge la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei sociale. Ca și ei, nu va lăsa tentației renegării propriii identități.

Hadassa devine Ester, regina. Pentru persani, ea o reprezenta pe Astarte, zeita Cerului, cohorță la Susa, în capitală, cea mai frumoasă dintre zeițe. Pentru Mordehai, ea este și rămâne Ester. Pentru iudaism, acest nume are cu totul alt sens decît pentru idolatrii din imperiul persan: Ester evocă verbul ebraic isater, a se ascunde, a tălmăci. Căci dincolo de fașul exterior, Ester rămâne mereu Hadassa, fiica modestă a neamului ei. Devine, printr-un joc ciudat al sorții regină, Hadassa — Ester știe că nu are dreptul să abandoneze credința părinților ei, după cum nu are dreptul să-și părăsească frații, asupra cărora plana o primejdie de moarte.

În lupta ei, Hadassa-Ester avea drept arme doar frumusețea și inteligența. Poziția ei de regină o putea face să ezite și poate chiar că ar fi ezitat dacă nu se făcea auzită chemarea lui Mordehai, prezent mereu în preajma ei și a palatului. Cit de semnificativ e îndemnul său către aceea de care depindea în acele clipe soarta obștei: „Nu te mingia cu iluzia că singură tu dintre toți evreii vei scăpa de primejdie. adăpostită în palatul regal. Dacă vei tăcea, salvarea va veni din altă parte, dar tu și semînția ta veți pieri. Poate că soarta te-a adus la curtea regelui tocmai pentru împrejurarea în care ne aflăm”. Și Ester nu rămîne surdă la acest eveniment. Ea triumfă asupra ei înseși, grație unei idei nobile care o face să acționeze. O călăuzesc înțelepciunea, curajul și mai ales dragostea pentru comunitatea ei. De aceea talmudul o plasează pe Ester printre profeții lui Israel.

M. BRUCAR

Gravură la un text al Meghilei (secolul al XVIII-lea)

ȘABAT ZAHOR

Simbăta care precede Sărbătoarea de Purim este denumită Șabat Zehor (Simbăta amintirii). Sinagogă, se adăoga lectura în capitol special al Torei, adică agresiunea lui Amalek împotriva evreilor, la ieșirea acestora din Mitrăim. „Adu-ți aminte”

Facsimilul unui fragment al Cărții Ester (secolul al XVII-lea)

purtat cu tine Amalek pe drum, cînd veneai voi din Mitrăim. Și cum te-a înîmpinat el în cale și a ucis în urma ta pe toți cei slăbiți, cînd erai ostent și văgăui, neme-mindu-se de Domnul”. (Deuteronom XXV—17—18)

De ce această insistență de a ne aminti mereu de Amalek?

Evreii ieșiseră din Mitrăim în împrejurări ce făceau de domeniul miracolului. Midrașul ne descrie, cu un lirism de o mare expresivitate, viziunea fantastică pe care o aveau sub ochii lor fiii lui Israel atunci cînd vedeau cum apele Mării Roșii se dădeau în lături, despicate de toaia lui Moșe. Nici unul dintre profeți n-a putut vedea vreodată atât de direct și de aproape manifestarea forței divinității, așa cum a putut-o percepe și cel din urmă sclav care asista la trecerea miraculoasă a Mării Roșii. Credința în puterea invincibilă a Dumnezeui unic era mai vie ca oricînd în inimile evreilor. După miracolul trecerii Mării, ei se credeau pentru totdeauna la adăpost de orice rău. Dar tocmai acest moment psihologic l-a ales Amalek pentru a-i ataca perijd. Șocul, profund, neașteptat, i-a zdruncinat și i-a afectat pe evrei. Ei și-au dat seama dintr-o dată, că nu sînt invulnerabili, la adăpost de rău și de atacurile vrăjmașe.

Ceea ce a urmărit înainte de toate Amalek prin atacul lui mișlesc a fost tocmai zdruncinarea credinței evreilor în Domnul, nimerirea ideii monoteiste. „Așez korha badereh”, cuvinte care se traduc prin „care te-a surprins pe drum” semnifică, de asemenea, că Amalek a răcit (kar înseamnă frig) fervoarea și entuziasmul religios al evreilor în acele momente. Amalek simbolizează astfel zdruncinarea credinței, lată de ce Tora ne îndeamnă să-l finem, minte mereu pe Amalek. Și acest îndemn răsună cu atît mai plin de sensuri în ajunul Purimului. Căci descendentul și continuatorul fidel al lui Amalek, Haman, urmărea același țel.

Prăznuirea acestei zile

Originea sărbătorii de Purim, semnificația ei și modalitatea de prăznuire, le aflăm în versetele 20—26 ale capitolului IX din „Cartea Esterei”. O primă observație se impune cu privire la sărbătoarea statuată în „Meghilat Ester”: Purim este o sărbătoare născută în Diaspora, cea dintîi sărbătoare evreiască avînd o atare origine. Unii comentarii ai Talmudului discern, în chiar Cartea Esterei, indiciile unei reticențe a evreilor din Țara sfîntă de a prelua prăznuirea Purimului, o sărbătoare născută în Diaspora, căreia ezitau să-i acorde valoarea unei sărbători pe plan general. În acest sens, faptul că Mordehai a trimis două scrisori consecutive comunităților evreiești de pretutindeni insistînd pentru prăznuirea Purimului, este interpretat ca relevînd existența unei opoziții. Înțelepții cu care — așa cum reiese din versetul 26, cap. IX al Cărții Esterei, — discutaseră Mordehai și Ester —, erau, potrivit aprecierii unor erudiți, membri ai marelui Sinod care, în cele din urmă au hotărît să se prăznuiască Purimul și în Țara sfîntă. Fapt este că în cea de-a doua Carte a Macabeilor se atestă că Purim era o sărbătoare prăznuită de toți în ultimul secol dinaintea erei actuale. După observațiile lui Iosephus Flavius, în acea perioadă, Purim era sărbătorit în toate comunitățile evreiești de pretutindeni.

După distrugerea Templului și, mai ales, după înfrîngerea răscoalei lui Bar Kohba, în inimile pline de amărăciune ale poporului ingenușiat, vesela sărbătoare de Purim era mult umbrărită. Cu atît mai mult cu cît prăznuirea sărbătorii era în acele împrejurări plină de pericole, iar salvarea înaintărilor din miile lui Haman și prescripțiile Meghilei privind cinstirea evenimentului apăreau într-o lumină nouă, căpătau noi coloraturi. Totuși, în pofida marilor dureri și amărăciuni, Purim a continuat să fie sărbătorit potrivit tradiției.

Gaonimii au prețuit și ei mult sărbătoarea de Purim și, în amintirea promiei divine care a salvat iudaismul persan, au inclus în rugăciunile rituale o odă de slavă dedicată evenimentului — Al Hanisim. Unul dintre erudiții talmudici ai acelei epoci a interpretat versetul Meghi-

lei „Zilele acestea nu vor fi uitate printre evrei”, în felul următor: „Aceasta ne învață că zilele de Purim vor rămîne întotdeauna, chiar dacă toate sărbătorile se vor pierde cu timpul” (Midraș Mișle). Onorarea și prețuirea sărbătorii de Purim de către înțelepții Halahai în evul mediu a atins un punct culminant în observațiile lui Rambam din al său „Mișne Tora”, în care strălucitul erudit notează: „Chiar dacă amintirea suferințelor și a imensului pericol prin care s-a trecut se va estompa, slăvirea zilelor de Purim nu se va șterge niciodată”. La rîndul său, eruditul talmudist Mordehai Hilel (ucis în 1298 la Nürenberg) făcea următorul comentariu: „Calitățile Purimului îl fac să se asemeze Zilei în care ne-a fost dată Tora”.

În acele zile, cînd Mordehai și Ester dezbăteau cu trimișii Marelui Sinod despre sărbătorirea Purimului, s-a stabilit de asemenea includerea Cărții Esterei în Cartea sfîntă. În perioada Templului, cîntirea Meghilei, asemeni sulurilor Torei, s-a statonnicat ca o îndatorire obligatorie a ritualului religios. Îndatorirea aceasta a fost trecută în codul ritual al lui Iosef Karo. Au fost codificatorii care au susținut că în cadrul rugăciunilor de Purim ar trebui introdus și Halel. Această opinie nu a fost însă reținută, deoarece cei mai mulți erudiți au remarcat că în întregul ei Cartea Esterei constituie, în fond, o reliefare a puterii divine și o slavă a Domnului.

Prescripția ca zilele de Purim să fie sărbătorite „cu ospețe și bucurie” este cuprinsă în Meghila. Ideia a fost comentată și dezvoltată de Raba, în Talmudul babilonian, în felul următor: Este o îndatorire ca în zilele de Purim să te amețești și să te înveselești în așa măsură încît să nu mai poți face deosebire între „blestemat fie Haman” și „binecuvîntat fie Mordehai”. În aceeași atmosferă de bucurie se încadrează și tradiția trimiterii reciproce de dulciuri și bunătăți „Mișloah Manot” și, mai ales, tradiția de „Matnot Aninim”, daruri pentru cei săraci, care să le ofere și acestora posibilitatea de a prăznuir Purimul cu belșug și voie bună. Tradițiile serbării familiale sau comunitare de Purim stau

PURIM este SĂRBĂTOARE?

Lăutari, gravură de EZEKIEL SCHLOSS

sub semnul lui „Adioada” („pînă nu mai știi de nimic”).

Originea acestei prăznuiri vesele, pline de bucurie, se află desigur în prescripțiile Meghilei, în notațiile și comentariile Talmudului, în codificările Halahai. Dar, la perpetuarea și dezvoltarea acestei tradiții a contribuit mult și literatura de Purim cu „Purimspilurile”, ei, născută în comunitățile evreiești din Europa.

Ospețele în Cartea Esterei

În Cartea Esterei, ospețele sînt evocate de nouă ori. Și fiecare ospăț are alt scop, alt caracter. Să le analizăm.

FĂRĂ HALEL

Pasajul cel mai expresiv, care rezumă în numai cîteva fraze originea sărbătorii de Purim este, fără îndoială, fragmentul „Al Hanisim” pe care îl intercalăm în cele optsprezece binecuvîntări și în rugăciunea de după masă. Locul ales, în aceste două rugăciuni, este acela în care omagiul pentru toate binefacerile și recunoștința profundă pe care o datorăm Domnului, se pot exprima într-o manieră concisă și precisă. Textul este mai scurt pentru Purim decît pentru Hanuca fiindcă, așa cum observă un comentariu spiritual, și subiectul sărbătorii e mai scurt. E vorba de salvarea de exterminare, care nu are nevoie de multe comentarii.

Subiectul lecturii speciale din Tora în preajma Purimului este atacul mișlesc al lui Amalek (Exodul, XVII, 8—16). Una din războaie este, se pare, că potrivit tradiției Haman era un descendent direct al lui Amalek.

Rugăciunea cea mai caracteristică a zilelor noastre de sărbătoare, „Halel”, nu figurează în oficiul liturgic de Purim. Răsturnarea putea fi aceea că Purimul n-a atins acea intensitate spirituală caracteristică celorlalte mari sărbători evreiești ca Roș Hașana sau Iom Kipur, ori chiar Hanuca. În momentul celebrat de Purim, evreii au luptat pentru supraviețuire, pentru a evita un holocaust și totuși astfel cum nu David în frîmîntările luptei cu urmasul său Solomon a putut clădi Templul, tot așa Purim, care a găsit poporul într-un moment de extremă tensiune și luptă pentru supraviețuire, n-a putut atinge calmul și elevația spirituală indispensabilă pentru a cînta gloria celui Etern. Să nu uităm că Hanuca se situează în istoria noastră după înecunarea luptei de eliberare, consacrand trecerea la construirea și sanctificarea pămîntului. Să nu uităm că în istoria luptei pentru identitate, însă un moment

Tradiții de Purim (ilustrație folclorică din secolul al XIX-lea)

asemenea, imagina zimbetele forțate schimbate de rivalitate-prietenie ca și rîsetele meschine ascunzînd malițiozitatea curtencelor. Regina Vasti care, cu certitudine, era și pizmărită dar și adorată de comensele sale asemenea zeiței Astarte, a avut un accent de mîndrie și o tresărare de capriciu și a refuzat să-și întreprindă petrecerea spre a răspunde chemării soțului regesc de a se duce la ospățul bărbatilor. Pentru acest refuz, ea a fost pedepsită, repudiată. Altitudinea capricioasă a reginei a provocat o furtună printre bărbați.

Un alt ospăț se pregătește. O altă regină apare în palatul lui Ahaveroș după repudierea lui Vasti: Hadassa, evreica, modesta Ester. Ea este chemată acolo, în acea înaltă demnitate, fără ca să-și dea încă seama, din primele momente, de întregă amploare a misiunii sale, de rolul pe care îl va putea juca în salvarea iudaismului din Persia. „Și iubi regele pe Ester mai mult decît pe toate femeile, și ea dobindi bunăvoința lui și trecere mai mult decît toate femeile, și el puse coroana domnească pe capul ei și o făcu regină în locul lui Vasti. Apoi făcu regele ospăț mare pentru toți dregătorii săi și pentru cei ce-l slujeau lui. Acesta fu ospăț pentru Ester; mai făcu regele mari ușurări fărîlor și împărți daruri cu dărnice de rege” (Cartea Esterei II, 17—18). Ne putem imagina că, în timp ce era în centrul atenției la strălucitorul festin dat în onoarea ei, Ester vălăstă al nodedei și pioasei sale multe întrebări: De ce mă află aici? Ce sens și ce semnificație are mărirea mea? Ce destin mă așteaptă? Ce potere am și cum trebuie să folosesc? Ea a înțeles repede totuși. A înțeles că trebuie să acționeze fără teamă pentru a-și salva coreligionarii de distrugerea pe care Haman le-o pregătise evreilor și abilitate. În misiunea ei dreaptă și nobilă, Ester este călăuzită de Mordehai. Pradă unor puterice frîmări sufletești, ea caută sprijin la Dumnezeu strămoșilor săi, fără a-L numi totuși. Ea cere coreligionarilor săi posteașcă. Transmișînd prin Mordehai această chemare, Ester gîndește că reculegerea religioasă va ajuta comunitățile evreiești din Persia să reziste în ceasul cel greu al uneltirilor lui Haman. Ea însăși găsește în fervoarea și reculegerea coreligionarilor un izvor de tărie și curaj pentru ceea ce trebuie să făptuiască. Și totuși ea, re-

gina, e obligată să pregătească ospăț în timp ce frații ei postesc. Aceasta fiindcă ea va trebui să acționeze în acest cadru obișnuit al vieții de la curtea regală, presărată cu festinuri fastuoase.

„Și a zis Ester regelui: Eu am acum zi de sărbătoare. De binevoiește regele, să vină cu Haman, astăzi la ospățul pe care i l-am pregătit eu” (Cartea Esterei, V, 4). O atmosferă insolită domnește în jurul noului festin: comunitățile evreiești postesc și se roagă, Mordehai care „veghează la poarta palatului” este neliniștit, Ester, solitară și înfricoșată, apăsată de pericolul grav ce-i amenința poporul, trebuia, în această stare de spirit plină de încordare, să se gîndească la toate amănuntele ospățului strălucitor, să se gîndească la toaleta ei regală și la frumusețea ei, astfel încît să apară în toate farmece și splendorile și să-l învină pe Ahaveroș. Situația apare extrem de dificilă și periculoasă pentru regina evreică, a cărei origine nu era cunoscută regelui persan. Care este sensul ospățului la care ea l-a invitat pe regele ei soț? Acest ospăț era, în mod cert, necesar pentru ca acțiunea întreprinsă de Ester să se poată desfășura cu sorți de reușită și pentru ca planurile lui Haman să fie dejucate și contracarate. Ospățul era văzut de regină ca un cadru potrivit pentru a-l înfrunta pe Haman în fața regelui. Această înfrîntă în trei nu era, deci, decît un element al planului Esterei de a obține salvarea fraților și surorilor ei de marelui pericol ce-i amenința în acele momente.

„Și a venit regele și Haman la ospățul ce-l pregătise Ester. La băutură zise (Continuare în pag. a VIII-a)

stiri

COMUNITATE

În partea de nord a Londrei a luat ființă o nouă comunitate, denumită New Highgate and North London Synagogue. La adunarea de constituire s-a arătat că scopul acestei comunități, care se compune din 60 de familii, este de a promova viața religioasă, spirituală a obștei. Actualmente, este în curs de amenajare un centru comunitar. Până la găsirea unui oficiant, serviciul religios va fi efectuat de membrii comunității.

POVESTIRI HASIDICE

În editura Souvenir Press din Londra a apărut în traducere engleză cartea lui Martin Buber „Povestirile rabinului Nachman”. Strănepot al lui rabi Israel Baal-Şem-Tov, întemeietorul hasidismului, rabinul Nachman a fost un mare păstor spiritual, care îi învăța pe discipolii săi folosind forța de sugestie a povestirii, fabulei, parabolei. Aceste istorisiri hasidice, de o mare profunzime, au în miezul lor năzuințele, nevoile și suferințele poporului. Din ele se desprind sensurile religiei iudaice: nu există iubire fără dreptate, nu există dreptate fără iubire și milă.

BIBLIOTECĂ

La mănăstirea „Sisters of Sion” din Navan, Irlanda, se află o bibliotecă dispunând de numeroase cărți despre iudaism. În incinta acestei biblioteci se desfășoară conferințe, simpozioane și dezbateri în cadrul unui grup ecumenic constituit în urmă cu câțiva ani.

ÎN MEMORIAM

A încetat din viață la Londra, în vîrstă de 73 de ani, rabinul dr. H. J. Zimmels, conducătorul onorific al lui „Jew's College”. Dr. Zimmels a studiat la mai multe ieșivot, între care și cea din Brody. A obținut la Viena o diplomă rabinică după absolvirea, în anul 1927, a Seminarului teologic. Și-a luat apoi, doctora-

tul în filozofie la Universitatea Vieneză. A fost, un timp, conferențiar la seminarul rabinic Bratlav, apoi rabin al comunității din Viena și, tot odată, profesor la Bet Hamidrăș. Plecat din Austria în 1939, a fost numit conferențiar pentru disciplinele biblice la „Jew's College” din Londra, ocupînd în ultimii ani ai vieții funcția de director de studii și director general al acestui prestigios colegiu. Rabinul dr. Zimmel a scris numeroase cărți, între care „Maranii în literatura rabinică” (1932), „Magicieni, teologi și doctori” (1952), „Askenazii și sefarzii” (1958).

CONDAMNARE

Curtea cu jurați din Freiburg (Republica Federală Germania), a condamnat la închisoare pe viață pe Adolf Kuchnel, fost polițist nazist. Kuchnel a ucis mai mulți locuitori din ghetoul de la Czechochova, printre care bătrîni și copii. La proces au depus ca martori supraviețuitori care trăiesc astăzi în Australia și Franța și care au dezvăluit crimele comise de fostul polițist nazist în anii 1942—1943.

APARIȚII

În editura Fundației Levy din Paris a apărut cartea lui Anché Neher „Istoria biblică a poporului evreu”. Lucrarea, în două volume, oferă o incursiune în începuturile iudaismului.

În aceeași editură a văzut lumina tiparului ediția franceză a lucrării lui Elie Munk „Kol Hatora” (Vocea Torei), prezentare amplă a unora dintre cele mai importante idei ale Talmudului.

Tot la Paris, în editura Adrien-Maison au apărut culegerea de studii intitulată „Gîndirea evreiască în Franța” și cartea lui Marcel Hascal „Școli religioase evreiești în Franța evului mediu”.

TIMBRU

Poșta din Republica Federală Germania va marca anul 1975 ca „An internațional al femeii” prin emiterarea unei serii de cinci timbre reprezentînd portretele unor cunoscute personalități feminine germane. Unul dintre aceste timbre

o prezintă pe scriitoarea Else Lasker-Schüller (1869—1945), care, în multe dintre operele sale, proză și versuri, a abordat teme ale vieții evreiești. Scriitoarea, care a fost distinsă cu premiul literar Kleist, și-a petrecut ultimii ani ai vieții la Ierusalim unde a fost publicată traducerea ebraică a poeziilor sale.

INSTITUT

În renumitul centru universitar Heidelberg a luat ființă un Institut teologic evreiesc. Institutul va preda rabinii și hazani. În cadrul lui vor putea fi audiate cicluri de prelegeri pe teme de religie mozaică și istorie a evreilor. Cursurile Institutului, al cărui director este rabinul landului Baden, Peter Lewinson, vor fi ținute în limbile ebraică și germană.

Noua instituție este continuatoarea tradiției Școlii superioare pentru știința iudaică, care a funcționat tot la Heidelberg, începînd din anul 1872 și pînă în perioada holocaustului nazist. Printre diriguitorii acestei școli, care s-a bucurat de un mare renume, s-au numărat personalități ale culturii evreiești ca Moritz Lazarus, Abraham Geiger, Sigmund Maybaum și Leo Baeck.

NUME

În editura elvețiană Gerstenberg a apărut lucrarea lui Leopold Zunz intitulată „Nume de evrei-o cercetare istorică”. Autorul, care a consacrat mai bine de un deceniu cercetărilor sale, analizează onomastica evreiască pe parcursul ultimelor două secole, fundamentîndu-și lucrarea pe analiza situației diferitelor comunități evreiești.

SEMINAR

Jewish Theological Seminary din New York a organizat un seminar pentru

bibliotecari în cadrul cărui sint clarificate diferite aspecte ale clasificării, catalogării și valorificării cărților de iudaică existente în numeroase biblioteci din Statele Unite. La acest seminar, desfășurat pe parcursul a trei săptămîni, au participat aproape 250 de bibliotecari.

DECES

A încetat din viață, în vîrstă de 88 de ani, scriitorul Shlomo Zemach, autor a numeroase romane și volume de eseuri, laureat al premiului Bialik. Zemach a fost, totodată, reputat specialist în științe agricole. El a înființat colegiul agricol Kadouri din Israel, pe care l-a condus timp de șapte ani.

PELERINAJ

500 000 de persoane au vizitat în decursul ultimilor trei ani casa-muzeu Anne Frank din Amsterdam. Mansarda în care s-a adăpostit familia Frank pînă la descoperirea și deportarea ei în lagărul Bergen-Belsen a devenit un loc de reculegere și pelerinaj pentru oamnenii de bunăvoință din numeroase țări.

LEXICON

În editura „Yad Vaşem” a apărut cel de-al treilea volum al „Lexiconului erismului”, lucrare enciclopedică despre lupta partizanilor evrei împotriva naziștilor, în anii celui de-al doilea război mondial. În acest volum este înfățișată contribuția evreilor la mișcarea de rezistență anti-hitleristă din Europa occidentală.

EXPONAT

Printre exponatele care au îmbogățit recent patrimoniul Muzeului din Ierusalim se află o menora uriașă, de 204 centimetri, datînd din secolul al XVII-lea. Această menora, cea mai mare din colecția muzeului, a fost confecționată pentru o sinagogă din Lemberg în urmă cu 350 de ani.

SECȚIE

O secție pedagogică de specialitate și-a început activitatea în noul an de învățămînt, în cadrul lui Yes-

stiri

hiwa University din New York. Noua secție pregătește cadre didactice pentru disciplinele de iudaică. Programa analitică pune accentul pe studiul Bibliei și Talmudului. Cursurile au o durată de doi ani.

GRAMATICA

În editura Ott din Basel a apărut o nouă ediție, în germană, a lucrării lui Baruch Spinoza „Scurtă gramatică a limbii ebraice”. Cartea conține și un studiu privind activitatea lingvistică a renumitului filozof și om de știință.

ARHIVĂ

O sală special amenajată a bibliotecii Universității Ebraice va adăposti cărțile, manuscrisele, corespundența și alte documente care au aparținut poetului Ițic Manger. Dîndu-se urmare dorinței poetului, biblioteca sa personală a fost predată universității.

CENTENAR

Obștea evreiască din Toronto (Canada) a celebrat împlinirea unui secol de la inaugurarea sinagogii sefarde. Un cor special a cîntat melodii liturgice la deschiderea chivotului sfînt în cadrul serviciului divin oficiat cu prilejul aniversării. A urmat o procesiune cu cele 20 de suluri sfinte ale sinagogii. După ceremonie a urmat o recepție, la care au participat fruntași ai obștei precum și oficialități locale.

Comunitatea din Toronto numără actualmente 9 000 de membri.

COMEMORARE

Cu prilejul centenarului nașterii lui Haim Weizman, la Manchester a fost dezvelită o placă comemorativă pe fațada unei case din cartierul Russholme unde a locuit un timp cel ce avea să fie primul președinte al statului Israel.

(Urmare din pag. a VII-a)

regele către Ester: Ce dorință ai? Ți se va împlini. Și care-i cererea ta? Ea ți se va împlini, chiar și pînă la jumătatea din împărăție. Atunci Ester a răspuns și a zis: Iată dorința și cererea mea: De am aflat bunăvoință în ochii regelui și de binevoiește el să-mi împlinească cererea, atunci să vină regele cu Aman și miine la ospățul ce-l voi pregăti și eu voi da răspuns după porunca regelui” (Cartea Esteri V. 6-7-8). Noua invitație lansată de regină soțului ei regesc și lui Haman are și ea un rol bine determinat în acțiunea Esteri. Între festinul precedent și noul ospăț, s-au petrecut desfășurări importante Haman, satisfăcut și flătat de gentilețea reginei, era într-o veritabilă euforie ceea ce îl precipita și mai mult în proiectele sale de exterminare a evreilor. El a și pus să se ridice o spînzurătoare pentru uciderea lui Mordehai, acest om mîndru care îl înfrunta

Ospețele în Cartea Esteri

cu demnitatea și credința sa. În același timp, în veghea unei nopți de insomnie, regele Ahașveros a pus să i se citească din cronică însemnărilor zilnice, descoperind astfel, dintr-o dată, că evreul Mordehai i-a salvat viața într-o împrejurare apropiată. Rolurile se inversează. Haman, care în culmea euforiei se pregătea să-l spînzure pe Mordehai și să-i măcelărească pe evreii din Persia, a fost obligat prin ordin regal să-l preamărească și să-l onoreze în piața publică pe omul plin de demnitate împotriva căruia nutrea cea mai înverșunată ură. Îndată după această lovitură, Haman ia parte la ospățul oferit de Ester în cinstea regelui și a lui însuși. Ahașveros și Haman sosesc deci la cel de-al doilea festin oferit de regină. Acolo Ester își găsește adevărata sa vocație. Ea își apără poporul în fața

celor doi invitați, care nu-i cunoșteau pînă atunci obria. Este o pledoarie strălucită în numele dreptății, o mîndră afirmare a identității. „În timpul ospățului, regele zise iarăși către Ester: Care-i dorința ta, regină Ester? Că ea îți va fi îndeplinită. Și care-i rugămîntea ta, că ți se va împlini. Regina Ester răspunse și zise: De am aflat bunăvoință în ochii tăi o, rege, și dacă binevoiește regele, atunci, să ni se dăruiască viață mie și poporului meu, după ruga mea. Căci sintem vinduți noi, eu și poporul meu, spre ucidere, spre nimicire și piere”. Ester descoperă în ea o nebanuită forță spirituală. Haman este cel învins, pedepsit. El va fi spînzurat pe spînzurătoarea de el pregătită pentru Mordehai. Măi rămlănea de îndeplinit o singură misiune — aceea de a se anula ordinul dat de Ha-

man vizînd genocidul. Ester a îndeplinit și această misiune.

Și dacă, înainte, Ester și Mordehai îi chemaseră pe evrei la post și reculegere, acum ei pregătesc un ospăț sărbătoresc, ospățul de prăznuire a salvării cămine-lor lor. „La evrei fu atunci lumină în case, bucurie, veselie și mare prăznuire. De asemenea în toate țările, prin toate cetățile și în toate locurile unde ajunsese srisoarea regelui cu poruncile sale, fu bucurie la evrei și sărbătoare, veselie, ospețe și prăznuire” (Cartea Esteri, VIII, 16-17). Atunci s-a născut tradiția Purimului. Au existat însă ținuturi și orașe din imperiul persan unde ordinul regal de revocare a edictului al lui Haman a venit cu întîrziere. Evreii au fost nevoiți să se apere pentru a-și salva căminele și viața, prăznuind festinul salvării abia după înfrîngerea celor ce voiau să-i nimicască.

RACHEL MINC

סוף זמן אין א ישיבה...

מיט דער געלעגנהייט פונעם פארענדיקן דאָס שול"יאר תשל"ד אין דער מאַסקווער ישיבה, האָט דער ראשי-ישיבה המהנדס לוי יצחק ב"ר צבי הלוי הורוויץ עס התלמידים אונדז אריינגע- שיקט א ליד, וואָס זיי האָבן אָנגעשריבן ספּעציעל פאר אונדזער צייטשריפט.

מיר פארעפנטלעכן מיט א ביסל פארשפּעטיקונג אַס דאָס ליד, וואָס איז חשוב ביי אונדז, נישט צוליב דער ליטערארישער פּאָרעם ווי צוליב דעם תוכן, אין וועלכן מע קאָן ליינענען די פרייז פון יוגנטלעכע, וואָס האָבן שוין הויכע בילדונג, אָבער ערשט איצט לערנען זיי זיך יידיש און עברית, תּחַל, ביז א דף גמרא...

אין בריוו, וואָס האָט באַגלייט דאָס ליד, ווערט באַמערקט אז די נעמען, וואָס ווערן דער- מאַנט אין ליד: יעקב שפּאַלט, אדאָלף, ברוך, מאָסל שוּחט, משורר, דאָס זענען נעמען פון ישיבה- תלמידים.

סוף זמן — צו בראשית

חברים שפילט,	אן עול אראפ,	מאָסל שוּחט
סוף זמן איז גוט.	חיר זענען פריי,	שטעלט דעם חלף,
וואָס איר ווילט	ארויס פון קאָפּ	נישט געשמיכלט,
נעמט און טוט.	די לעבנ'ליך	פרום ווי א מלאך.
טאנצט און שפרינגט	לאַמיר טאנצן, שפרינגען,	משורר, קיין עיר-הרע,
מיט אלע קרעפטן,	ווי א באַך,	לעינס א בלאט גמרא,
הוילעט, זינגט,	לאַמיר הוילען, קלינגען	פרעגט הארבע קשיות:
פארפירט געשעפטן.	ווי א גלאַך,	ביצה שנוקדה בשבת?
די ישיבה איז אויס,	יאַנקל שפּאַלט,	א חודש נאָכאנאנד,
נישט הערט דעם רבין —	אדאָלף און ברוך —	ספרים לייגט אנדער,
פון הויט ארויס	נעמט און באַהאַלט	דערנאָך פון בראשית,
פריי איז א לעבן!	דעם שולחן-ערוך.	לאַמיר אָנהויבן ווידער.

דער טיילוואָנישער הומאָר פון א המן

(סוף פון זייט 10)

האָט זיך געלאָזט וואוילגליין איידער ער האָט דערמאָרעט זיינע קרובות.

אָבער דער סוף פון המנט איז אונדז באַקאַנט פון דער מגילה. וויפל מאָל סע חזרט זיך איבער די מעשה, חזרט זיך אָבער אויך איבער זיין סוף. דער שרייבער געלעכטער פון המנט ווערט פאר- פאלן מיט אים צוזאַמען. אַס די זיכערקייט, אז נאָר אזא סוף קאָן ער האָבן, וואָס סע באווייזט אונדז די אלטע און אויך די נייע מגילה, אַס די אמונה און בטחון איז דער יסוד פון אונדזער פורמדיקער שמחה.

א מגילה פונעם זעכצעטן יאָרהונדערט פון אנהערס

אין דער יידישער וועלט

דער יידישער קיבוץ אין דער טערקיי

אין אנהויב פונעם איצטיקן יאָרהונדערט איז אין דער טערקיי געוועזן דער דריטער גרעסטער יידישער קיבוץ אין דער וועלט, נאָך רוסלאנד און עסטרייך-אונגארן. לויט די לעצטע דאָטל לעבן היינט אין דער טער- קיי 43 טויזנט יידן. די גרעסטע קהילה איז אין סטאַבול פון 22 טויזנט יידן, איזמיר (5000), אַנטאַרא (1000). אונדער 15000 יידן זענען פארשפּרייט אין 26 קלענערע קהילות.

בערך 40 טויזנט יידן זענען ספרדים, וואָס באַניצן זיך מיט דער לאדינאָ שפּראַך.

א טויזנט יעריקע שיל

די לעצטע יום-טובים זענען אויסגעניצט געוואָרן ווי א געלעגנהייט פון דער וואָר- סטער קהילה כדי אָפּצומערקן א באוונדער געשעעניש: דאָס אניווערסירן פון 950 יאָר זייטן בויען די דאָרטיקע שיל. ביי די חפ- לות פון יום-כיפור אין דער אלטער שיל האָבן זיך באַטייליקט פאַרשטייער פון פאַר- שידנע שטעט פון רער פּעדעראלער רע- פובליק דייטשלאנד.

די געשיכטע פון אַס דעם חפּוּס-קדוש דערגרייכט כמעט טויזנט יאָר. די כראָניקעס באווייזן אז די שיל פון וואָרעס, איינע פון די עלטסטע פון אייראָפּע, איז געבויט גע- וואָרן אין יאָר 1024. דער גרויסער גאון און קאָמענטאָר פון תּנח און תּלמוד, רש"י, האָט דאָ געלערנט אין אַס דעם בית-החורדי. ביז דער צווייטער וועלט-מלחמה, האָבן די באזוכער געקאָנט דאָ זען אין אַס דער אל- טער שיל חפּצים וואָס האָבן געהערט צו דעם באַרימטן תּלמיד-חכם.

אין נאָוועמבער 1938, בעת דעם פּאָג- ראָם, וואָס איז באַקאַנט אונטערן נאָמען „די קרישטאָלענע נאכט“, האָבן די נאציס אָנגעצונדן דעם חפּוּס-קדוש.

רענאָוירט, אין האַרבסט פונעם יאָר 1971, איז די שיל ווידער באַנייט געוואָרן פון דער קליינער יידישער קהילה פון דער גענוס.

א בוך פון חורבן-ווילנע

אין א באַנד סקיצן און רעפּאָרטאזשן, אונטערן נאָמען „זייערע בליקן האָבן זיך באַגונען“ באַשרייבט מאיר יעלין די לידן פון די יידן פון ווילנע געטאָ. די דער- ציילונגען האָבן דעם כאַראַקטער פון אוי- טענטישקייט און האָבן א באַדייטנדיקן דאָ- קומענטארן ווערט ווייל דער מחבר האָט געלעבט אין ווילנע געטאָ, וואָס האָט פאַר- שטייט זיך געפאָדערט מוט און ראַפּיניט- קייט כדי אויסצומיידן די סכנה פון דער נאציסער מאַכט.

דער באַנד, וואָס איז קודם דערשינען אין דריי אויפלאַגעס אין דער ליטוואַנישער שפּראַך, איז איצט דערשינען אין יידיש אין טאָוועסטקי פּיטאָטעל.

אן אלטע הגדה

אין איזמיר, אין א פּרוואַטער קאָלעקציע פון אלטע כתב-ידן האָט מען געפונען אן אלטע הגדה פון דער צייט פון 1400 דעם יאָר 800, אונדער צייט-רעכענונג. נעבן קלאסישן טעקסט פון א געוויינטלעכער הגדה, געפינען זיך אויך 2 תּפילות, וואָס זענען ביז איצט נישט געוועזן באַקאַנט. די אָנ- ווייזונגען פארן בעל-מסדר זענען געגעבן אין דער פּערטישער שפּראַך, געשריבענע מיט העברעאישע אותיות. צוליב דעם איז מען זיך משער, אז דער וואָס האָט געשריבן אַס דעם כתב-יד איז געקומען פון פּערסיע.

יידיש-פּערסישער פאָלקלאָר

די געשיכטע פון יידישן קיבוץ פון איראן איז אלט אן ערד צוויי מיט א האלב טויזנט יאָר. במשך אַס דער צייט איז געשאפן גע- וואָרן א רייכער ספּעציפישער פאָלקלאָר. א קליינע טייל פון אַס די שאַפונגען זענען צווייגעזאַמלט געוואָרן און ארויסגעגעבן אין א באַנד אין ירושלים, דאָס בוז אַנס- האַלט 500 לעגענדעס, דערציילונגען, ווער- טעלן און לידער.

פון די עלטסטע מצבות אין פראנקרייך

די עלטסטע העברעאישע אויפשריפט, וואָס איז באַקאַנט אין פראנקרייך, איז לעצטנס אַנטדעקט געוואָרן אין אַס גאָס- קאַן. זי איז פונעם זיבעטן יאָרהונדערט, די אויפשריפט איז געפונען געוואָרן אויף א טייל פון א מצבה, אויף וועלכער מע קאָן אויסליינען צוויי העברעאישע נעמען. די עלטער פון די מצבות איז פּעסטגעשטעלט געוואָרן דורך ראדיאָ-אַקטיווע באַשטראַלונג געט.

ביז איצט זענען געווען באַקאַנט דאָס- מענס פון א יידישער עקזיסטענץ אין דער גאָס-קאַנער גענוס וואו סע געפינט זיך דאָס אָרשאַפט אָז, זינט דעם יאָר 1275.

דירנמאט אין באזוך אין ישראל

דער באַקאַנטער שוויצאַרישער דראַמאַ- טורג פרידריך דירנמאט, דער מחבר פון א צאָל פיעטן פון גרויסן דערפאָלג, האָט נישט לאנג באזוכט ישראל, און געזען זיין פיעטע „דער באזוך פון דער אלטער פרוי“, וואָס איז אויסגעפירט געוואָרן אין דער העברע- אישער שפּראַך אין „הביטה“-טעאטער. דירנמאט האָט געהאַלטן א פאַרטרעג אויפן העברעאישן אניווערסיטעט.

וועגן דער געשיכטע פון יידן אין פראנקרייך

אין פאריזער פארלאג „עווארד פרויאנט“ איז דערשינען אונטער דער השגחה פון בערנהארד בלוטענקראנץ א באנד עסייט פון פארצייענע וועגן דער געשיכטע פון יידן אין פראנקרייך. דער באנד וואָס אַנס- האַלט צו פאָרשער אויפן געביט פון גע- שיכטע, יידן און נישטיידי, רעקאָנסטרוי- טואירט דעם וועג פון די יידישע קהילות פון פראנקרייך, זינט זייער אַנסשטייאונג ביזן היינטיקן טאָג.

אן אנטאָלאָגיע פון יידישער חכמה

„דברי חכמים“ איז דער טיטל פון א אַנטאָלאָגיע פון ווערטלעך און אפאָרזימען צווייפונעמאלטע פון דער העברעאישער ליט- טעראטור במשך יאָרהונדערטער און אויס- געסטרעקט נאָכן אַלף-בית, דורך ראובן אל- קלאי און מרדכי נוראק. אַס די מחברים האָבן אויך צוגעגרייט און עס איז דערשי- נען אין ירושלים א באַנד „דברי ביאליעס...“ פון ביאליקס ווערטלעך און עסייטען.

דער רמבם אין ענגליש

איינע פון די ווערק פונעם גרויסן יידישן געלערנטן פון עלעפטן יאָרהונדערט, דער רמבם, רבנו משה בן מימון, איז נישט לאנג דערשינען אין דער ענגלישער שפּראַך. דאָס ווערק באַשטייט פון „מעדיצינישע א- פאָרזימען“ און איז ארויסגעגעבן געוואָרן אין ניו-יאָרק דורך דער ישיבה-אוניווער- סיטי.

אן אומבאַקאַנטער סעמיטישער דיאלעקט

אן אינטערסאַנטע אויסגראַבונג איז אַנס- דעקט געוואָרן נעבן חפּיה. סע רעד זיך וועגן 5 מגילות פון פארמעט, אויף וועלכע סע זענען אָנגעשריבן טעקסטן פון א סע מיטשן דיאלעקט ביי איצט אומבאַקאַנט. די ספּעציאַליסטן זענען ביי דער מיינונג, אז די מגילות זענען עלטער מיט עטלעכע הונד- דערט יאָר ווי די מגילות וואָס מע האָט געפונען ביים ים-המלח.

יידישע פרעסע

לויט די לעצטע סטאַטיסטישע דאָטל, דער- שיינען איצט יידישע פובליקאַציעס אין 14 לענדער. בסך הכל דערשיינען איצט 126 פובליקאַציעס, פון זיי זענען 11 טעגלעכע און די איבעריקע פּעריאָדישע. מערער פון אַס די פובליקאַציעס פארמאָגן אויך ביי- לאגעס פון אונדערע שפּראַכן — ענגליש, שפּאַניש, רומעניש, פראַנצויזיש, רייטיש, פאַרסעניש, פּויליש א.א.וו.

גאטס הויז

צײַט־שיריפּ

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאל אין חודש 15.2.1975 בוקארעסט ★

דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

איז קאנדידירט צו די וואלן

פון דער גרויסער באציאנאלער פארזאמלונג פון רומעניע

דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א איז פאָרגעשלאָגן געוואָרן אלס קאָנדיטאָט פונעם פּראָגעס פון דער סאַיאָליסטישער אַיינהייט צו די וואָלן פון דעפּוטירטע אין דער גרויסער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמלונג (פאַרלאַמענט) פון 1975.

ער איז פאָרגעשלאָגן געוואָרן צו קאָנדידירן אין דעם סיפּטן וואָלאַבארט „אָוירי“, 164 זעקסטער פון בוקאַרעשט.

דער רב הראשי שליט"א איז צווישן

די ערשטע 50 יידישע פערזענלעכקייטן אין דער וועלט

די אמעריקאנישע צייטשריפט „פרעפונס
טעגס“ האט פארמאכענע א ליסטע מיט
וויכטיקסטע 50 יידישע פערזענלעכקייטן,
וואס לעבן היינט צו טאג אין דער גארער
וועלט. „אייניקע פון אַט דער פערזענלעכ-
קייטן — טרייבט דאנאלד ראבינאָן, דער
עקסאקטאר וואס האט צונויפגעשטעלט אַס
ליסטע. „היינט צו טאג, האט דער

צווישן די 50 פערזענלעכקייטן פֿיגורירט
אין אונזער רב הראשי ד"ר דוד משה
רוזן שלישיא.

דער טייוולאנישער הומאר פון א המן

פֿוריס דארף מען דאָן זיין פֿריילעך, זאָגט
ווען, דערפֿאר וועט איר דאָן משה'ס דעוואַרטן
זיין. מיט איר איד זאָל דערצײלן אינעם אַדער מען
דער לוסטיקע מעשה'לעך, כדי איר זאָל מער
אויפֿגעלייגט ווערן. איר קאָן, פֿארשטייט זיך,
מלעכע זאָלעכע אָנפֿעדאָן און נעשטענישן פֿון
זעטלעך, מיט פֿאַרשטעלערס, קלעזמער און פֿאַר
זעלונען, מערער אָדער ווייניקער געלונגענע,
א געפֿיל פֿאַר הומאָר, איידער ער זאָל מיטן
זיינע קרובות הֵיט ער געהאַט חשק צו לאַכן.
זי, די קרובות זיינע, דארף אים שטילן אָט
דעם אַפֿעטיט נאָך בלוט און איר דעם הונגען
נאָך לאַכן. דער מוראדיקער געלעכטער, דער
שײַנלעכער, פֿון המען, נעניו אויף מוראדיק
ווי זיינע רציחות!... זיין מוראדיקער שוואַרץ
צער הומאָר!...

עשפילסטע פון א בעל־הבית מיט פיל געלט און
ניציקער שכל, אבער נישט וועגן אַם דעם אלעס
וועל איז איצט דערציילן... מיין געדאנקען זען
פון איצט נעווענדן צו אים, צו המנען, דער
ווינעריקער מקור פון אונזער פורימדיקער
זייד.

איך מאך עס נישט כדי אייך צו פארשטערן
זיילע יד שמחה, סוף כל סוף קאנט איר דאָן
סוף דעם סוף פון המנען, נאָך פון דער מגילה,
יינע ביסלונגס זענען צווישט נעווענדן זינט
און איר דער געדענקענישטען הויפּט

אין דאכא האָט ער צונויפגעזאמלט די הויפט קלעמער פון אלע מוזיק־צונגסטן פון אַלץ פֿירטן אייראָפּע, ער האָט זיי אנגעזען אין פּאַר ראַע מונדלין און האָט געקענט פאַר זיך מאַר שירן די מוסיק־בנות אין געזאנג פון דער מוזיק. אויף זיין באַפעל האָט אַ קאָמפּאָזיטאָר אויך געשטרעבט בלויז אָנגעשריבן אַ מיטל וואָלט, וואָס דער אַרבעטס־האַנט אים געשפילט. בעת די אינטערנירעט האָבן געמוזט צווען ווי עס ווערט אייפֿערגעהאַנגען זייערע חברים... אַ מוֹטאָקער שרייבער געזעענער פון אַ הומן, גענוי אזוי וואָלדיק ווי זיינע רציחות!

אין מיידאנעק האָט ער גענומען אן אינסער-
ניסל, וואָס איז צופעליק אים געקומען אונ-
טער דער האנט, ער האָט אים געשמעלט צו דער
וואנט. געצילט צו אים מיטן דעמאָלטער, און
פונקט דעמאָלט ווען סע האָט זיך געהערט
שאַט, דעמאָלט האָט אן אנדערער דערלאנגט א
קלאַפ איבערן קאָפּ פונעם קורבן, ווען דער גע-
זלשטער איז צו זיך געקומען, האָט המן אים
געפרעגט מיט א שוויש, געלעכטער: „דעסטו,
דו ביסט שוין אָנגעקומען אויף יענער וועלט,
און אַז עך ביסט אויך דער אומשולדיקער קרבן
בעט מיר זענען די בעלי-בתיס...“ דער מורא-
דיקער שוואַדערע הומאָר פון אַמאָן

וויקטאר רוס

(סוף אויף זייט 9)

עון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן

מדרש איבעראל, וואס האבן געלעבט לך
הפחות צען מענער, מיין צום דאזענעם.
דאס איז בית המדרש, לערנענדיק תורה און
פארנעמען בעלעסען פון די ספרים קודש,
האבן זיי גענוען א מקלס פון אלע זייערע
פארלענדער און ריפוי, זיי נאכפאלגער פון
מיטלס, וועלכע האבן געוואלט זיי פארלענדן.
דאס איז אריינגעטראפן מערן זייער גייסט.
דאס איז זיך פונאנדערענאנען דאס חשבת
און אומחיל, דאס איז געשאפן געווארן די
המחשבה אריינגעטראפן, די מזרח וואס פון
דיין ציבור; די תלמידי חכמים.

א שטענדיק ליכט

וְאַחַת תְּצוּהוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֵׁמֶת
יֵת וְזֶה תִּכְתֹּב לְמֵאוּרֹהֶסְלוֹת נֹר תְּמִיד. (שְׁמוֹת
ד-כ, כא). אוּרֹהֶסְלוֹת בְּאֶפְסֶלֶן דִּי קִינְדֶּר
בְּיִשְׂרָאֵל. יֵת וְזֶה לִּדְרִי בִּרְעֻנָּה רֵינְעֶס גַּל
וְלִגְרֵנְעֶס בּוֹיִמל פֶּאָר דֶּר לֵייכְטוֹנ, אוֹיף אַנִּי
וְצִינְעֶס אֵל לֵייכְט תְּמִיד. אִין אֹהֶל מוֹעֵד.

אט דער נר חמיד, דאס שפענדיקע ליכט, דארף
עס פארשטיין ווי אז איינמאל טימבלע; דאס
איינהעכטע האלט אין יידישן פאלק דעם
געלעבן פונעם ייד, שטראלן וואס גיין ארויס
ונעמען בית המקדש, שפען אדורך דעם פינצ
ערטן פיריהאג פון דער היינטיגער וועלט,
דענען אריין ליכט אז אמת, די תורה, דאס
דאנאלטסדיג פאר גענוצטעס און מעגאריש
דיט אין יידישן פאלק אז פאר דעם נאנצער
געמיינשאפט, אז דער קראפט פונעם ליכט קאן
פירן דער מעכן אויך נישט דערפונל ווי מיט
ווי ווייזן דעם וועג, און ער וועלן זיך זאל גיין
דער ייד, צו שפעקטירן די געטלעכע גע-

אסא, ד' בני ישראל זענען געבאטן געווארן
צו זיין זאלן קעמפן פארן לייכט, עס איז זאלן עס
זיין פון דעם יונגענעם, עס איז כאראקטער
ישיש און איז אונדער תורה הקדושה, זענען
ערשטע ווערעטע וואס מ'הערן פארעם
גורא טולס: "הי אור, עס זאל זיין ליכט, און
פאלקאנג פאר אס די ווערעטע הערן עס איז
ער איינפירט סדרה און מ'הערן עס תמיד
ער איינפירט ספרי קודש, מ'איז אונדער
געזעט נעשיכטע, מעלה הייה 1971 המנוה
זיכה הכהן עמוד ומסב עס שחטה שילבה
גולה מאלי, פאר דער מנוה איז געווען א
רופ, אריף וועלכער עס איז געשאפן דער
וואו און האט ארגעטעט דער לייכט איז דער
זיכה האט עס געהויבן פון דעם, מ'מאכט

זין תורת משה, טוען אָס זי עבודה פונעם כהן
זייט מזהב פונעם בית המקדש, פונעם ייטש
זייטן זי פאר דער גאנצער מענטשהייט. אויך
אָס ליכט זאָל זיך נישט אויסלעשן, סיי ווי
שווערעס, טע האָבן עס געשעל און ס'כח אָס
ליכט, זענען זיך אלץ געבליבן אומדער-
דילעכט הימער פונעם ליכט און האָבן
זיך תמיד, באַסעס עס וואָס אַס מאל צו
ארבעטערן, זייער רעזל וועט דעמאלט זיין פול-
געשענדיק, ווען קיין שום געפאר וועט נישט בא-
רעטן זי מנורה, ווען אויך דער מענטשהייט
עס שוין מער נישט בליבן קיין שום ווינלט
און שנאה, ווען דער 79. פון שווער און לייב-
אפן ווען זי דערהייבט פון זיך, ווען ס'וועט
זייער ווערן, ש'להבת כולה מאליה.

ישראל נחשלו לרית, די וואס זענען געפירט
 חורבן הקדושה ווערן געבליבן צו ביטן —
 און די חכמה זאל — אויס דער בירט, וואס
 ער מיט קעמפשאפט און האלט, אלץ ריינער
 ער בימל, ליכטיקער, אויז זענען אויך מיר,
 ואס מער מיר ווערן גערופעט, וואס מער די
 נאנט דרוקן אונז, אלץ ליכטיקער און ריינער
 וועט זייער אינגערלעכע סיין.

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה-ה).
אז וי' וצלו מיר מאכו א הייליקסום. אז איך
צאך רנון אצוישן זי".

אין זיין פערד ווערט אנגעטרופן. תרומה, וואס
 קען אונטערשיידט זיך און איז אירן וואס. דערהיי-
 נטיג און אויך אויף דער מיטט פון, שפעטער,
 זי. שטענדיק. זייער שטענדיקער וועג ווענדט זיך
 צום נאנטן פאלק, כדי צו בויען דעם ערשטן
 מקו קדוש אין נויטיג זיין שפעטער ווען יעדן
 איינעם. כדי אויך אויף דער וועג ווענדט דאס
 ריכט פונעם נאנטן ציבור. עס איז נישט וויכ-
 טיג צו בויען זיין שפעטער וועג זיין. דאס
 יבנה דער. וויפל זיין הארץ וועט אים באוויי-
 זן. וויפל שפעטער וועט אים יעדע איינע
 אויף ברענגען זאל זיין דאס הארץ, זיין איי-
 פער, זיין האלדזש, זיין וועלכער מן באטיי-
 יקט זיין האלדזש, זיין דער נעמינאמעם באטיי-
 יקט זיין. ווערט מיט רעכט אנגעטרופן תרומה
 און נישט דערהיינטיג. וואס דערהיינטיג דעם
 נגון, צו דער איין פונעם אויספירן זיין חוב.
 דער טוט רופט און נאכט הויז. מקדש —

מקום קדוש, א הייליגסטם. דאס בית המקדש פון
יושלים. סיי דאס ערשטע סיי דאס צווייטע, האט
מאקע געמאכט אס וועט נאכטון. יום דאס בית
המקדש איז תרוב געווארן. ווערן די בתי תפילה
פון די תפוצות געלענדט אנטערפון - בית המדרש,
דאס הויז וואו מען לערנט, צי בית הכנסת, דאס
הויז וואו מען פארזאמלט זיך.

פון אַס די אלע נעמען מיט וועלכע עס ווערט
גענוצט פארמאגט היינט אין געדיינינגען, אז די יידן,
היינטיקע יידישע ייטער אונטערמאנאטאמען. דער אומה
אויסזייט איז אומענטפער, האט ער מער נישט
געקענט זיין פארשטעלן און וואוינענען בלויז
צווישן די פיר וועגער פון א סעמפלע די גייסטיקע
פארדיינינגען מיט דער מערסטעכע קען נישט
זיין פארבונדן מיט א געוויסן אָרט. דאָס קען
געשען מיט וואו די אומה איז אריינגעדייניגט
אין דעם הארץ, וואס ער שטענדיג געשריבן, בלל, ה'
אשר אשכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"
(ספר כוזרי—כא), אין יעדן אָרט וואו עס וועט
זיך באַטראַפן מיין נאָמען, וועל איך קומען צו
דעם וועג וואו ער וועט זיך באַטראַפן.

גאָסט הויז' איז פאר אונדז די גאנצע בריאה
נישט בלויז א געוויס הויז, נשמת כל חי,
דער מקור פונעם לעבן, וואָס איז די געסלעכ-
טיק. געפירט זיך אײבערס, ווייל מאלל דא האָרן
קבוצה, די גאנצע וועלט איז פול מיט זיין קבוצה,
אין יעדער מצוה, אין יעדער גומעל מחשבה,
אין יעדן איינלעס געפיל באקאנטע מען זיך מיט
דער געסלעכטיק.

עבן אָס דער באַנגעניש צווישן ייִדי מײַס
בױב, אױך נױפּס אױך אײנע פּונעם ציבור,
אָס רוב פּון אונדזערע פּהילות הערן געזאָגט
דער רביס, ווייל זיי דרוקן אױס נישט נאָך
זיך באַמערן פון פּרס, נאָך פּונעם גאַנצן כּלל.
העט זיי געזען למשל מעגלעך אױן דער שמע
געהערע זענען אײנע ברכות בלשון רביס ווייל
מיר מען דאָס נישט בלויז פאַר אונדז, נאָך
אױס לטובת דער גאַנצער געזעלשאַפּט אױן וועלכע
זענען מיר לעבן, פּרעסליח ציבור, וואָס אױס
זענען חזן, זיי דער בעל־פּהילה, קאָן נישט אַדאָמע
געבן פאַרן עמוד, סײַד עס אױס דאָן אױן שיל א
אנצערער מײַן, מײַנדעסטנס זען ייִדן, אָס פאַר
וואָס מיר רוצן אױן שיל, בײַת־הכנסת, ווייל
זיי הייַפֿט פאַר אױן דאָן אַ דאָרס זאָל מען
זיך צונױפּזאַמלען, זיי פּהילות הערן געזאָגט
אױן אײַנעם, בשׂותפות, ווייל בשׂותפותדיק אױן
אױס אונדזער בורל און פאַרמישט זיך, אַז זיי
תּוֹמָה, גײַסטערע, דערהײַבונג, קאָן נישט גער
שטען אױס רײַסן אונדז פון צווישן אונדז
זיי העלען געאָאָיסט, נאָך אױס מיר נישט צוזאַמען
גונדערע וועגן מיטן גאַנצן ציבור.

די שיל אין אַלער נישט בלויז א בית־התפילה פונעם דאָזיקן ווי זיין א ייד באַמייט נישט
האָבן צו דאווענען. צו אלעס ערשט איז זיך תורה
דאָס לערנען — און וועלכע מיט קלוג נישט
זיין קיין ייִדישקייט. די ערשטע באַגעגעניש
אדערעט מיט דער נעמעלעכקייט אין עטלעכע
לייט פון סיני. זי קעלט תורה. און אירע עטלעכע
און אירע עטלעכע פון נעמעלעכקייט און שולע.
און וועלכע זיך תורה הקדושה איז פול. קענען
זיך זיין נישט אדער פאר קיין מאַמענט אין
ענעם נאָם. וואָס אַדעמס־פֿיצירט זיך מיט דער
תורה און מיט יענע וואָס לערנען זי. קוביה,
דריטאָ וויבאלד זי האָט

דאס איז דער מאטיוו פאר וואס די שיל ווערן
אויסגענומען. "בית המדרש", דאס הייז פון
לערנען, זינט מיוואנער יארן, פון ווען אן
פאקטען פון די רוימישע לעגאציען פון טי
פון האבן פארברענט דאס צווייטע בית המקדש
פון וואס זיי וואלטן געוואלט.

מגילת אסתר

(א פורים-תורה)

נישט פון קיין רב,

נאָר פון אן „אדרבה“...)

א גאנץ יאָר שיכור און פורים נישטער... א גאנץ יאָר זאָגן די רבנים תורה. איצט, לכבוד פורים — וועל איך זאָגן „תורה“. אזוי ווי עס איז געווען דער מנהג נאָך מקדמונים, און פורים, ווען מען איז בגילופינדיק, זאל מען זאָגן א ביסל לוסטיקע תורה...

איז מיט וואָס הייבט מען אָן? פארשטייט זיך, אז מיט מגילת אסתר.

מה נשתנה? פאר וואָס ווערט אנגערופן אַס די מגילה, מגילת אסתר? איך האָב געטראַכט אויף אלע אופנים און נישט געטראַפֿן איין מאַטיוו וואָס זאל מיר באַפרידיקן. קודם האָב איך גע'וואלט זאָגן אז מע האָט גענומען די „העלדן“ פון דער מגילה לויטן אלף-בית, און אזוי ווי אסתר הויבט זיך אָן מיט אַן אלף, איז דערפאר האָט זי זוכה געווען, אז די מגילה זאל אנגערופן ווערן אויף איר נאָמען... יא, אָבער תיכף האָב איך געטראַכט אויב אזוי וואָלט מען דאָך געדארפט אַנרופן די מגילה אויף אַחשורוש נאָמען? נישט נאָר וואָס זיין נאָמען הייבט זיך אויך אָן מיט אַן אלף, איך אויך דאָס צווייטע אות פון זיין נאָמען א חית, און לויט אלע גע'זעצ' פון א סדר לויטן אלף-בית דארף מען דאָך האלטן חשבון אויך וועגן צווייטן אות, אין פאל ווען עס זענען פאראן צוויי נעמען וואָס הייבן זיך אָן מיטן זעלביקן אות!

אזוי איז אוועקגעפאלן אַס דער מאַטיוו פֿר'נעם אלף-בית...

איז האָב איך גענומען איבערצייילן וויפל מאל ווערט דערמאנט אין דער גאנצער מגילה דער נאָמען פון אסתר המלכה, האָב איך אנגעצייילט פֿיר און פופציק [54] מאל. נו, טראַכט איך מיר, דאָס איז שוין יא אַ מאַטיוו, ווייל אַחשורוש איז דערמאנט אין דער גאנצער מגילה בלויז גיין און צוואנציק (29) מאל... און אפילו ווען מע געמט א פֿורמידיקע כוונה, ווייסט מען נאָך צו מאַכן א חילוק, אז 54 איז כמעט טאָפֿלט ווי 29... יא, דאָס איז יע. דערפאר ווערט די מגילה אנגערופן אויף אסתר נאָמען.

דאָס זיך אז אלץ איז בסדר? איז האָט איר א טעות... איך האָב זיך גענומען ציילן וויפל מאל ס'ע ווערט דערמאנט אין דער מגילה דער נאָמען פונעם „הייליקן“ המן... אנו, טרעפט זייט מוחל: וויפל מאל ווערט דערמאנט אַס דער שונא ישראל אין דער מגילה? איר וועט נישט גלייבן (איך האָב אויך נישט געגלייבט מיינע אייגענע אויגן!). ווען איך האָב אנגעצייילט פֿיר און פֿופֿציק מאל (יא, טאקע 54 מאל!), המנס נאָמען... איך רייב מיט מען שטערן: וואָס איז דאָס, א צופאל? צי אפער האָב איך זי טועה געווען?!

איך האָב ווידער אַ מאל געצייילט, פונעם ערשטן פסוק ביזן לעצטן און אנגעצייילט נישט מער און נישט ווייניקער ווי — 54 מאל המנס נאָמען! ס'ע קאָן נישט זיין. פונקט אזוי פיל מאל ווי אסתר נאָמען? איך האָב נאָך איין מאל גע'געצייילט. דאָס מאל שוין פון סוף דער מגילה, ביז צום אָנהויב... בקיצור, וויפל איך זאל גע'ווען נישט ציילן, פון אנהויב ביזן סוף, צי אויף צוריק, איז סוף ביון אָנהויב — האָב איך גע'טראָפֿן אז די זעלביקע צאָל פון די ביידע גע'מען, פון אסתר המלכה (און להבדיל אלף הב' דלוח!) און פון המן הרשע זענען ביידע אי'בערגעזאָרט אין דער מגילה פֿיר און פופציק מאל!...

נו, גיי קלייב זיך אויס אין אזא מצב!...

נו, פאר וואָס זשע רופט מען אַס די מגילה אויפן נאָמען פון אסתר המלכה? איז בלייבט די קשיא אומפארענטפערט. און ווי באקאנט, אין דער גמרא ווען ס'ע בלייבט אזא קשיא אומפאר'ענטפערט, זאָגט מען „תיקון“. דאָס הייסט אין ראשי תיבות! „חשבי יתרון קשיות ובעיות“... ווען משיח וועט קומען וועט ער שוין פארענט'פערן אלע קשיות, און מסתאם אויך די דאָזיקע צווישן זיי...

וואָס וועט זיין ווען משיח וועט קומען? נאָר נישט געזאָגט: די זעלביקע גמרא האָט אונז פֿארזיכערט, אז דערמאנט וועלן אלע יידישע יום'טובים בטל ווערן. אלע, נאָר נישט פורים... פאר וואָס? ווייל המנס וועלן זיך אייביק טרעפֿן. אַס פאר וואָס פורים וועט איבערלעבן אלע יום'טובים...

יא, נחזור לעניננו: איז דערווייל לאַמיר אַנ'נעמען אז דערפאר איז אנגערופן די מגילה אויף אסתרס נאָמען ווייל זי איז דערמאנט 54 מאל? איי, וועט איר דאָך פרעגן: אויך המן איז דערמאנט 54 מאל? איז דערפאר רופט מען אָן אויף זיין נאָמען דעם „המן-טאש“... וועל יבוא על מקומו נאָמען?!

יא, איך האָב נאָך עפעס צוצוגעבן צו דער פורים-תורה: די „וועלט“ האלט אז אין דער מגילה, אין דער גאנצער מגילה, כאַטש זי איז איינע פון די [ספרים פון חנן, דאָ ווערט נישט דערמאנט אין אַס דער מגילה דער נאָמען פונעם אייבערשטן... ס'ע קאָן נישט זיין! ווי איז עס מעגלעך, אז יידן אין אזא מין עת צרה, ווען א המן וויל נישט מער און נישט ווייניקער ווי אויסקוילען יעדן, אפילו די וואָס האָבן זיך אויסבאהאלטן אונטער פרעמדע נעמען און נישט געזאָגט אז זיי זענען „היהודי“, אין אזא סכנה וועלן יידן זיך נישט ווענדן צום רבונן של עולם? ניין, זאָג איך מיר, עס איז נישט מעג'לעך.

(אב), וויל איך דערמאנען, אז א רבי האָט אמאל געזאָגט אז די גאנצע תוכחה זענען לוי'ט טעם ברכות... ווי אזוי האָט איר איך געקאָנט פֿארשטעלן, אז משה רבנו וועט שעלטן די יידן!... פרעגט זיינע חסידים: „רבי לעב, וואָלעם בשר בניכם ובשר בנותיכם (ויקרא כו—כט), און איר וועט עסן דאָס פלייש פון אייערע זין און דאָס פלייש פון אייערע טעכטער — דאָס זענען ברכות!... „אודאי, ענטפערט דער רבי: אויב א ייד קאָן עסן פלייש ביי זיין זון אָדער ביי זיין טאכטער, אז ביי זיי איז כשר — דאָס איז טאקע א ברכה!“)

אזוי האָב איך אויך געטראַכט: עס איז נישט מעגלעך, אז ס'ע זאל נישט דערמאנט ווערן אין דער גאנצער מגילה, כאַטש אין מאל, דער נאָ'מען פונעם אייבערשטן!... האָב איך געלייענט נאָך איין מאל די מגילה און — האָב געטראָפֿן, וויס מוחל און מיסט אויף די מגילת אסתר און ליענט אין קאפּיטל ד' פסוק י"ד: „רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום“. וואָס איז טייטש: דערייוונג און רעטונג וועט אויפֿשטיין פאר יידן פון מקום... אַט, אַט האָב איך געפונען דעם נאָמען פונעם אייבערשטן אין דער מגילת אסתר...

איך ווייס נישט אויב אלפרעד נאָבעל האָט זיך דערמאנט געטראַכט, אין זיין צוואה צו לאָזן א פרייז אויך פאר אזא דערפֿינדונג... איך האָב אָבער די סאטיספאקציע אז איך האָב עס אויס'געפונען... מקום, דאָס איז גאָט נאָמען, איר ווילט ראיית? איך קאָן אָנהויבן אז מקום מיינט מען דעם אייבערשטן... איר קאָנט דעם אַנ'ווינטש „המקום ינחם אתכם? דאָס ווערט גע'ברענגט אין דער גמרא: אין מסכת ברכות דף ט"ז עמוד ב' ווערט געזאָגט, אז ווען עמעצער האָט געליטן א שאָדן, זאל מען אים טרייסטן „המקום ימלא חסרונך“, מקום (דאָס הייסט דער אייבערשטער!) זאל דיר דערוועגן שטאָן... דאָס זעלביקע געפֿינט מיר אין מסכת שבת דף י"ב עמוד ב', אין דער ערשטער שורה ווערט געזאָגט „רבי יהודה אומר, המקום ירחם עליך... רבי יוסי אומר, המקום ירחם...“ דאָס הייסט, אז מע גייט אריין צון א חולה זאל מען אים אָנהויבן און המקום. דער אייבערשטער זאל אים שיקן די רפואה... אזוי זאל זיך המקום מרחם זיין און... לשנה הבא!

ס'ווי סיי וועלן מיר גארנישט אָנווערן: פֿר'רים וועלן מיר פייערן אויך נאָך דער גאולה... וואָלף טאמבור

ווי אזוי דער פעטער אברהם

האָט געגעסן ברויט

ווער ס'האָט נישט געזען דעם פעטער אברהם עסן ברויט ווייסט נישט ווי אזוי א מענטש דארף עסן ברויט.

נאָכן וואַשן זיך די הענט און זאָגן שאו ידינס האָט ער אָנגעהויבן קושן מיט די ליפֿן דעם המוציא לחם. דערנאָך האָט ער שטיינדיק גענומען אויף די הענט דאָס ברויט דאָס שוואַרצע

גענומען עס מיט ביידע הענט און מיט דער לינקער האנט עס צוגעדריקט צום הארצן דאן מיט דער רעכטער האנט גענומען האָט ער פונעם מיט דאָס מעסער און דערנענטערט עס צום ברויט, ווי עס דערנענטערט א ווירסאָז דעם סמיטשיק צו זיין פידל, א קוק געטון צום ווייב און צו די קינדער ארום טיש און ווען דאָס ווייב האָט צו די קינדער מיט דער האנט א מאָך געטון ששש...

האָט ער געגרייט זיך צו דער ברכה. פארן צומאכן די אויגן האָט ער זיי געעפנט גרעסער א קוק געטון מיט ציטער צו דעם ברויט וואָס פילט דאָס מעסער און ווי אמאָל דער תנא זומא אין איין אויגנבליק געטראַכט צו אלע מענטשן וואָס האָבן פארזיט דעם זאָמען צו די וואָס האָבן מיט זייער מי געדערשט דעם ווייץ און אים געמאָלן

דאָס טייג געקענטן און דאָס ברויט געבאָקן און אלץ פאר אים געטון ווי פארן גרעסטן פריץ אז ער זאל איצטער קאָנען זאָגן ביי זיין טיש המוציא לחם מן הארץ...

אָפּגעזאָגט, א פיר געטון דאָס ווייסע מעסער איבערן שוואַרצן ברויט און אָפּגעשניטן יעדן איינצליק זיין רעפּטל ברויט.

געזעצט צום טיש זיך, האָט ער דערנאָך, מיט א קליין מעסערל, אָנגעהויבן שניידן קליינע שטיקלעך פונעם רעפּטל זיינעם און גענומען עסן.

— פון א ברויט רייסט מען נישט, מען שניידט אָפּ א שטיקל, — א מענטש דארף נישט שניידן א גרעסער שטיק ווי ער קאָן עסן.

— אלע עסנס זענען פּוץ, ברויט דאָס איז דער עיקר דארף מען לייגן כבוד אויפן ברויט

און נישט רייטן פונעם ברויט קיין שטיקער, א יעדן טאָג איז ער נישט מיד געוואָרן דאָס די קינדער לערנען

און זייער נישט לעונען פלעגט אים שטארק דערצערנען, אָפּגעגעטן, צוגעדעקט דאָס ברויט

און גענומען זאמלען פונעם טיש די ברעקלעך, דאָס איז ערשט געווען זיין רעכטע עבודה.

— אויפֿזאמלען די ברעקלעך פונעם טיש נישט אַרָפּוואַרפֿן זיי אויף דער ערד

עס זאָלן אויף זיי טרעטן מענטשן איז מערער ווי מוזון בענטשן,

איז געווען צו קוקן און צו גאָפּן ס'ארא פרייד א ברעקל האָט געקאָנט דעם מענטש פארשאפֿן.

יעדעס ברעקל אויפֿגעקליבן עסלעכע געגעטן צום פארבייטן ווי מטעמים זיך עקוויקט מיט יעדן ברעקל

ווי מען קוויקט זיך מיט א ראָזשענקע און א זשעמניע ברעקלעך

געלאָזט פאר פייגל ביי דעם פעטער.

אזוי פלעגט דער פעטער אברהם אָנהויבן א ברויט, ווי מען הויבט אָן א קאָנצערט פון באָד'כאָטש ער האָט פון באָדן קיין מאל נישט געהערט.

מיט דער לינקער האנט דאָס שוואַרצע ברויט געדריקט צום הארצן מיט דער רעכטער האנט דערנענטערט צו דעם ברויט

ווי א סמיטשיק צו א פידל...

(פונעם באנד לידער „אין די אויגן פון א שוואַרצער קאווע“ פון ישראל בערקאוויטש, דערשינען אין בו'קארעשטער מלוכה-פארלאג „קריסטריאן“ (1974).

איתן ארזיה

ליקוטים מעובדו של הרב הגאון ר' אברהם ארי' רוזן זצ"ל

תשובה כ"א

בעיה טריב טיבה, תקדמונו ברכות טוב, ס' ברכות לפי (ע"ס הבמד"ר י"א ג' ו"ח כ"א) שיש ס' אותיות בברכת כהנים (ע"ס).

ברכתי בלי די לפי לכבוד הרב וכו' מרה יחזקאל ה'דמאן הוביס טיטשעל עורר מכת"ע חדשי דגל התורה יצ"ו.

לדעת אין לו חלק לעולם הבא הוא בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב מהא דאמרין שם על א' היהולל כיצד נהרחק ודמה הכותב שמצא מציאה עד כי ההיום בנפשו עז לומר שגיר

לה מקור המאמר שהי' נעלם מכל הראשונים והאחרונים, נבאמת אין שם שום רמז למאמר זה ומה דאמרין שם כיצד נהרחק כו' הכונה היא לפי מאמרים שם סאחיתפול ה' גבור בתורה וספרו גדולתו ואח"כ אמרו כיצד היתה ההתרחקות של אדם גדול כזה, והבואו פסוק ד' אחיתופל ראה גו' ומפרשים מהי הצוואה שצוה א' בירו

מנה שם ש' שם ואל תשא ואל תתנו עם מי שהשעה משחקת לו ע' פסחים ק"ב שיש פלי' גתא בזה בין ר"ם ור"ש ב"ר יצחק) וכן שם גם בדואר ובגנזי שהיו גדולים וכיצד נהרחקו, ע"ש והיה הם לא איבדו עצמם ועל כולם אמרו שאין גודל חלעה"ב והיינו מפני גדול רשעים ודורשי רשומות אמרו שם ובבבלי ק"ד: שכולם גדלים חלעה"ב ק"ד דכ"ב

אחיתופל ויחנק, ואין מזה סתירה למאמר הנ"ל שהמאמר על"ד אין לו חלעה"ב דיש לומר דאחיתופל לא איבד א"ע צ"ר רק שנתקיימה בו קללת דוד דסיפ' מתחנן כבירושלמי שם ובבבב"ר ד' כ"א ובמ"ס תהלים סוף פ' ג' שאמרו שמת במכת הפה ור' היינו מיתא אסכרה ע"ש ב' הביא ד"ז וכן הלשון יחנק ב' גרונן (סוכה ג' ומוכות י"א) מוכח שמת מיתא אסכרה ולפי' יל"פ שה' כ' יסכר פי' דוברי שקר על אחיתופל ולא על דואג ע"י שבת ל"ג ומש"ש המהר"ש"א בה"א, והביטו וראו במהר"ט לכתובת ק"ד שמבוא דרז"ל למדו זה מהמאמר על"ד אין לו חלעה"ב מה' והיה עונותם (יחזקאל ל"ב) ואף שלא הראה מקור המאמר מסתמא ראה ה' שאמר באיזה מדרש שאינו ב' ידיו, והשבתי בח"ב סי' ק"א הביא מ"ד המהר"ט דשם אבל לא הביא דבריו הנ"ל, ועי' שה"ג להרחיב מע"ג אות י' ברי' בן הרא"ש ועי' שבתי ח"ג סי' י' ובמדרש תלפיות ענין חלק עוה"ב ובשבט מוסר ועי' יוספון פ' ע"א וע"ב ש' צעק להביריו שלא יאבדו א"ע צ"ד לדעת כי יהיו נדחים לנצח ואבדה עולמית תהא לנפשותם

הרב הראשי ר"ר דוד משה רוזן שליט"א בין החמשים האשימים היהודים הכי חשובים בעולם

לא מזמן פורסם הכתב"ע האמריקאי "פרוינט טינס" רשימת חמשים האשימים ה' יהודים הכי חשובים החיים בעולם, לאחדים מהם — כותב דונאלד רובינזון ע"ד העתון שקבע את ה' רשימה — היתה השפעה גדולה על תרבותנו בשנים האחרונות, הרשימה כוללת מדינאים (גולדה מאיר, הנרי קסינגטון וכו'), חתני פרס נובל (רנה קאסין, פאנאטו יעקב, מורי גלמן, וו.

גירנברג), סופרים (גורמן מילר, אלברט מאמי), אמנים (מארק שארל, הרולד פינטר), עיתונאים (אסתר א. כולצ' ברנר, ריימון ארון) וכו'. בין חמשים האשימים נמנה גם רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א.

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

לפורים

בשוק, היינו דרב יוסף מחזיק בשיטתו ובדעתה"ב במצות, צריך לעשות יום טוב (בסעודה ומשתה), על כן ביום חג העצרת משום שבאותו יום נתייבנו במצות במעמד הר סיני, וכמו כן בימי הפורים שקבלו את התורה ברצון כפי דרשת הכמרי זו שהזכרנו, עושים את שני הימים האלו יום טוב ככיום שנתייבנו במצות וגדול ה' מצוה ועושה ועל ידי ימי פורים אין עוד לומר מאה נגד קבלת התורה שהיתה באונס, דכבר קבלוה.

אבי הרב האחרון מסיג'ט ממשפחת טיטלבוים, בספרו "עצי חיים"

בפיטו, שושנת יעקב צהלה ושמחה" להבין למה מננה את בני ישראל שושנה ושבט יעקב, יש להסביר על פי מאמרים ב" מסכת מגילה (דף י"ב-ע"א), שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתייבנו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם אם כן של שושן יהרגו, אמרו לו אמרו כולו לא יהרגו, להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכו' משום פנים יש בדבר (רש"י א"ר וכו' לנס) אמר להם הם לא עשו אלא לפנים קובנו, הספר כולל קובץ מאמרים ומסות שנכתבו מסופר-עיתונאי גדול זה, כמו כן זכרונותיהם של חבריו.

זכרונות של ראובן רובינ'ג שטיין, עורך הראשי של "א"ר" דישע שטיינש" שהופיע לפני מלחמת העולם השנייה ב' קובנו, הספר כולל קובץ מאמרים ומסות שנכתבו מסופר-עיתונאי גדול זה, כמו כן זכרונותיהם של חבריו.

במחזור השווייצרי המפורסם פרידריך דירנמאט, מחבר מחזות רבים ומוצלחים, ביקור לא מזמן בישראל ונכח בהצגת מחזו, "ביקור של גברת זקנה" שבוצעה ב' עברית על ידי להקת שחקנים של התיאטרון "הבימה". דירנמאט נשא דברים בכנס שנערך באוניברסיטה ה' עברית.

במחזור השווייצרי המפורסם פרידריך דירנמאט, מחבר מחזות רבים ומוצלחים, ביקור לא מזמן בישראל ונכח בהצגת מחזו, "ביקור של גברת זקנה" שבוצעה ב' עברית על ידי להקת שחקנים של התיאטרון "הבימה". דירנמאט נשא דברים בכנס שנערך באוניברסיטה ה' עברית.

במחזור השווייצרי המפורסם פרידריך דירנמאט, מחבר מחזות רבים ומוצלחים, ביקור לא מזמן בישראל ונכח בהצגת מחזו, "ביקור של גברת זקנה" שבוצעה ב' עברית על ידי להקת שחקנים של התיאטרון "הבימה". דירנמאט נשא דברים בכנס שנערך באוניברסיטה ה' עברית.

במחזור השווייצרי המפורסם פרידריך דירנמאט, מחבר מחזות רבים ומוצלחים, ביקור לא מזמן בישראל ונכח בהצגת מחזו, "ביקור של גברת זקנה" שבוצעה ב' עברית על ידי להקת שחקנים של התיאטרון "הבימה". דירנמאט נשא דברים בכנס שנערך באוניברסיטה ה' עברית.

במחזור השווייצרי המפורסם פרידריך דירנמאט, מחבר מחזות רבים ומוצלחים, ביקור לא מזמן בישראל ונכח בהצגת מחזו, "ביקור של גברת זקנה" שבוצעה ב' עברית על ידי להקת שחקנים של התיאטרון "הבימה". דירנמאט נשא דברים בכנס שנערך באוניברסיטה ה' עברית.

בטור שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצ"ה דרכי משה ס"ק ה' כתב עוד בסנה"ג גי' וחייב במשתה ושמחה בשני הימים שנאמר מגילת אסתר (ט-כ"ז): "קימו וקבלו היהודים עליהם לעשות, להיות עו" שים את שני הימים האלה".

משמע מדבריו שהוא מפרש ה' כתוב "להיות עושים" במשתה ושמחה, צריך ביאור איך משמע שהמדרש הוא ממשטה, יש ל' הסביר דהנה במסכת שבת (דף פ"ח) דרשו חכמינו על המקרא שמות (י"ט-כ"ז): "ויתעבבו ב' תחתית ההר", אמר רב אבדימי מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם היה כניגוני ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב: ואם לאו, שם יהיה קבורתכם.

אמר רב אחא, מלאן מהאה גדולה לתורה (רש"י: שאם יו' מינס לדון, למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס). אמר רבא אף על פי כן חזרו וקבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב אסתר (ט-כ"ז): "קימו וקבלו היהודים". קיימו וקבלו מה שקבלו

למקום, לכאורה קשה, איך יתחבכו להיות כהנים ע"י ה' ריבה וזו גולל"ם ע"פ מה ש' פירשתי (וכבר מצאתי שקדמוני בזה האכרובנאל והחליבים ב' פנחס) השיב את חמתי כו' לכן ברית כהנת עולם, דהכונה דאף שכתן שהרג את הנפש לא יא

את כפיו (ברכות כ"ה) והוא א' שפנחס נפסל לכהונה ע"כ ה' צורך לומר דאדרבה על ידי הריגת זמרי תתחנן להונתו לברית עולם מפני שעל ידו נעצרה המנפה מ' ישראל, וכן כאן שהרגו מ' אלפים מישראל

הוא שפסלו וע"כ הבטיחם מלאו ידכם היום כו' שיתחבכו להיות כהנים שקינאו ל' ויכפרו על בני'.

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרב"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

שור' בתפארת ישראל למש' ניות סנהדרין פ"י מ"ב שרצה ג"כ לומר שאחיתופל אין לו חלעה"ב משום שהמית מע"צ והביא ד' מהרי"ט הנ"ל י' במהכ"ט מדברי הירושלמי ושאר במקורות שהבאתי לעיל נראה שנתחנן בברוננו ולא המית את עצמו כלל.

והיינו שלא יהא להם חלעה"ב (בס' מלחמות היהודים ג' ח' ליוסיפוס לרומיים הוא אומר לחבולו כי המאמר על"ד הוא יורד לגיהנם וע"פ חוקי ישראל אינו נקבר עד בוא השמש — ז. ג.) ועי' שו"ת חת"ס היר"ד סי' שכו' והאבד"ע סי' ס"ט ע"ד ש' לן קנה לבא לעוה"ב ע"י תפלת בניו עליו ואמירת קדיש ומע"ט שלהם, ובשאר תשובות כתבתי עוד מזה ואין צ"ח האסף פה אריכות דברים מזה.

והנני דושה"ס הק' אברהם ארי' ליב ראוען האב"ד פאלשעשען והגליל.

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האב"ד (סקוטלנד).